Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 54

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

Google Scholar

www.lex-line.com.ua

12-13 жовтня
2023 р.

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI W OPOLU

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2023

УДК 340 (063)
А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 54: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 12 – 13 жовтня 2023 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО "Наукова спільнота". WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2023. 101 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 54) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 12-13 жовтня 2023 р. за сприянням Громадської організації "Наукова спільнота" (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет:
Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;
Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;
Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;
Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;
Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;
Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО "Наукова спільнота" 2023

© Автори статей 2023

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Волковецький Данило Степанович
аспірант, Київський міжнародний університет

Науковий керівник: Ткаченко Олександр Валерійович
кандидат юридичних наук, професор,
Київський міжнародний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3681

Правова освіта є фундаментальним елементом будь-якого сильного громадянського суспільства, слугуючи наріжним каменем, на якому будуються демократичні цінності, соціальна справедливість та верховенство права. Потреба в освічених громадянах, здатних розуміти та брати активну участь у демократичних процесах, ніколи не була такою гострою для України як сьогодні.

Важко переоцінити зв'язок між правовою освітою та демократичними цінностями. Саме в аудиторіях та лекційних залах нове покоління юристів, суддів та політиків вбирає в себе принципи підзвітності, прозорості та громадянської активності. Через юридичну освіту плекаються демократичні ідеали участі та представництва, що гарантує, що сама суть демократії процвітає в серцях і умах громадян.

Досліджуючи багатогранні виміри юридичної освіти в Україні, стає очевидним, що вона є не просто академічним заняттям, а перетворюючою силою, яка формує траєкторію розвитку нашої нації. Правова освіта слугує маяком розширення прав і можливостей громадян, озброюючи їх знаннями та навичками, необхідними для орієнтації в складних механізмах правової системи. Сприяючи глибокому розумінню своїх прав та обов'язків, правова освіта надає людям впевненості для активної участі у громадському житті.

Наступні ключові аспекти висвітлюють роль правової освіти в українському суспільстві [1, 2, 3]:

1. Знання прав та обов'язків. Правова освіта надає необхідні знання про юридичні права та обов'язки людей. Громадяни, які знають закони, краще підготовлені до відстоювання своїх прав у різних ситуаціях, незалежно від того, чи це стосується працевлаштування, власності, сімейних справ чи громадянських свобод. Розуміння своїх законних прав дає громадянам можливість приймати обґрунтовані рішення та протистояти несправедливості.

2. Доступ до правосуддя. Юридична освіта виступає мостом між правовою системою та пересічними громадянами, забезпечуючи кращий доступ до правосуддя. Поінформовані люди з більшою ймовірністю шукатимуть правових засобів захисту, коли стикаються зі спорами чи несправедливістю. Крім того, добре освічені юристи сприяють ініціативам з надання правової допомоги, пропонуючи послуги pro bono тим, хто не може дозволити собі юридичне представництво. Розширення доступу до правосуддя зміцнює структуру суспільства, гарантуючи, що правова система є справедливою і доступною для всіх, незалежно від соціально-економічного статусу.

Ще з римського права відомо, що «шлях до демократії лежить через виконання законів» (М. Т. Ціцерон). Так само, як і інші положення римського права «Yusticia fundamentum regnorum» (правосуддя – основа держави) та «Dura lex, sed lex» (поганий закон, все ж закон).

3. Зміцнення демократії. Правова освіта відіграє ключову роль у зміцненні демократії, оскільки освічені громадяни є критично мислячими людьми, які ставлять під сумнів, аналізують та беруть участь у демократичних процесах. Вони відповідально голосують, вимагають підзвітності від обраних посадових осіб та беруть активну участь у публічних дискусіях. Правова освіта культивує культуру демократичних цінностей, гарантуючи, що громадяни є не просто пасивними спостерігачами, а активними учасниками у формуванні політичного ландшафту країни.

4. Громадянська активність та соціальна відповідальність. Правова освіта прищеплює студентам почуття громадянської активності та соціальної відповідальності. Розуміння ролі права в суспільстві мотивує людей долучатися до громадських програм, виступати за правові реформи

та брати участь в обговоренні державної політики. Поінформовані громадяни стають активними учасниками суспільного прогресу, розвиваючи культуру соціальної відповідальності, яка виходить за межі правового поля. Завдяки таким ініціативам, як право просвітницькі семінари та інформаційні кампанії, юристи долають розрив між правовими знаннями та широкою громадськістю, розширюючи можливості громад захищати свої права та вимагати справедливості.

5. Практичне навчання та розвиток навичок. Сучасна юридична освіта виходить за рамки теоретичних знань; вона наголошує на практичному навчанні та розвитку навичок. Юридичні клініки, навчальні суди та симуляції судових засідань дають студентам практичний досвід. Завдяки цим інтерактивним платформам юристи-початківці вчаться будувати переконливі юридичні аргументи, ефективно вести переговори та представляти інтереси клієнтів. Ці практичні навички допомагають майбутнім правникам захищати своїх клієнтів та відстоювати справедливість у реальних ситуаціях.

Наступний дуже важливий момент – україно центричний підхід до оцінки будь-якої ситуації, як в політиці так і в житті в цілому [4, 5]. Це більше світоглядна категорія. Але такий підхід означатиме пріоритет загальнонаціональних цінностей, коли основним критерієм виступають інтереси цілої української спільноти це і є український патріотизм, який повинен стати невід’ємною частиною світогляду молодого українського громадянина. Він має включати в себе і глибокі знання української історії – культури, духовності українського народу у різноманітних її виявах: літературі, традиції, релігії і т.і. З іншого боку, коли говоримо про внутрішнє переконання, що насправді є ключовим у правовому вихованні молоді, суттєвим є знання з області історії права. Власне римське право стало джерелом та юридичною основою сучасних європейських демократій. Наведені вище максими з римського права на сьогодні не стали ще загальновизнаним атрибутом, імперативом поведінки в українському суспільстві, що відрізняє нас від розвинених європейських держав.

По суті, правова освіта дає можливість громадянам стати поінформованими, проактивними та залученими членами українського суспільства. Надаючи знання, практичні навички та почуття громадянського обов'язку, правова освіта закладає основу для активного

громадянського суспільства, в якому люди не лише знають свої права, але й активно сприяють просуванню справедливості та демократії. Результатом правової освіти повинно бути найперше внутрішнє переконання в тому, що лише на підставі закону, права зможемо побудувати омріяне, успішне суспільство.

Література:

1. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові української держави // Право України . – 2005. – № 4. – С. 25.
2. Горбунов Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права // Право України. – 2006. – № 4. – С. 154.
3. Мартинюк Т. Розвиток поняття правосвідомості в період трансформації українського суспільства // Право України. – 2007. – № 2. – С. 26-31.
4. Волковецька С. В. Правове виховання молоді в дусі патріотизму – необхідна умова успішної української державності. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції: // «Загально-філософські, психологічні та юридичні проблеми у здійсненні правової допомоги населенню України» (25-26.05.2017 р.) м. Івано-Франківськ, 2017 р. – С. 62-68.
5. Волковецький Д. С. Українська мрія: національна ідея – ключ до перемоги над ворогом. // https://mind.ua/openmind/20253911-ukrayinska-mriya-nacionalna-ideya-klyuch-do-peremogi-nad-vorogom

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Голодник Юрій Андрійович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінальної юстиції
Державного податкового університету України
ORCID: 0009-0000-8051-1473

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3671

Входження України до європейського політичного, інформаційного, економічного і правового простору визначено стратегічним пріоритетом зовнішньої політики держави [1, с. 146]. Це зобов'язує посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування та правоохоронних органів, при виконанні своїх обов'язків дотримуватися принципів та міжнародних стандартів, в тому числі й дискреційних повноважень.

У діяльності правоохоронних органів нерідко бувають випадки коли посадова особа правоохоронного органу реалізуючи повноваження та діючи в межах визначеної компетенції, має право застосовувати норму права, що прямо чи опосередковано закріплена в нормативно-правовому акті. Приймаючи таке рішення посадова або службова особа діє на свій власний розсуд, яке є найбільш доцільним і правильним. Визначення поняття «дискреційні повноваження» на сьогодні визначається як на доктринальному рівні, так і на нормативному рівні.

У Методології проведення антикорупційної експертизи, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 24.04.2017 р. №1395/5, зазначено, що дискреційні повноваження – це сукупність прав та обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке

приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень, передбачених нормативно-правовим актом, проектом нормативно-правового акта [2].

Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-IX, дискреційне повноваження визначає як повноваження, що надане адміністративному органу законом, обирати один із можливих варіантів рішення відповідно до закону та мети, з якою таке повноваження надано [3].

Науковці виділяють три основних види дискреції адміністративного органу: дискреція щодо рішення/дії. Адміністративний орган має право самостійно вирішити, чи буде або не буде він приймати рішення/діяти; дискреція щодо одного з варіантів рішення/дії. Адміністративному органу надається можливість прийняти одне з юридично допустимих рішень або вчинити одну із юридично допустимих дій; дискреція щодо способу дії. Адміністративному органу надається можливість самостійно вирішити, яким чином він буде діяти у конкретній ситуації [4, с. 6].

Натомість, слід врахувати, що в Методології проведення антикорупційної експертизи, міститься вказівка, що неналежним визначенням функцій, прав, обов'язків і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в нормативно-правовому акті, проекті нормативно-правового акта можуть бути: 1) наявність дискреційних повноважень, не обумовлених специфікою суспільних відносин, що регулюються нормативно-правовим актом, передбачається врегулювати проектом нормативно-правового акта, або відсутність юридичних засобів, що можуть забезпечити застосування дискреційних повноважень в обсязі і з метою, для якої ці повноваження надані особі: а) встановлення або розширення дискреційних повноважень в адміністративних процедурах, що, навпаки, потребують чіткого визначення компетенції органу (особи); б) перевищення межі дискреційних повноважень, тобто нормативно-правовий акт, проект нормативно-правового акта або пов'язані з ним інші акти не містять юридичних засобів, що дозволяють забезпечити використання дискреційних повноважень в чітко визначеному обсязі, необхідному для належного виконання особою, своїх прав і обов'язків з метою, задля досягнення якої їх було надано; в) неможливість у зв'язку зі способом викладення дискреційних повноважень визначити їх обсяг, а отже – встановити факт перевищення меж адміністративного розсуду;

2) неврегульованість процедури вирішення потенційного чи реального конфлікту інтересів, у разі можливості його виникнення; 3) відсутність чітких критеріїв оцінки діяльності особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та механізмів контролю за її діяльністю; 4) невизначеність меж персональної відповідальності особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за свої рішення, дії чи бездіяльність [2].

Щодо діяльності посадових осіб правоохоронних органів, то у правозастосовній діяльності цих органів виникають ситуації, коли працівник правоохоронного органу повинен прийняти одне правомірне рішення, що витікає із норм закону. У такому разі реалізація повноважень правоохоронцем не буде вважатися дискреційними. При цьому в наукових дослідження звертається увага, що у кожній справі, де оскаржується рішення, дії чи бездіяльність адміністративного органу, для задоволення позову суд має встановити не лише протиправність поведінки адміністративного органу, а й порушення нею прав, свобод чи інтересів позивача. Цей алгоритм є послідовним переліком питань, відповівши на які суд зможе перевірити, чи не була реалізація дискреційного повноваження протиправною. Водночас цей алгоритм не стосується перевірки судом питань, чи не порушив адміністративний орган у кожному конкретному випадку прав, свобод та інтересів позивача, заснованих на нормах матеріального права [4, с. 53].

Отже, в нормативно-правовому акті, який регламентує діяльність правоохоронного органу, правоохоронця, іншої особи правоохоронного органу, яка уповноважена на виконання функцій держави, повинно бути належним чином визначено функції, права, обов’язки та відповідальність такої особи. У разі відсутності чітких формулювань, така особа може уникнути відповідальності при прийнятті дискреційного рішення.

Література:

1. Світличний О. П. Захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб нормами публічного та приватного права Науковий вісник НУБіП України: Серія «Право». Київ, 2015. Вип. 213, ч. 1. С.142-147.

2. Про затвердження Методології проведення антикорупційної експертизи: наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2017 р. №1395/5. URL: https:// zakon. rada. gov.ua/laws/show/v1395323-17#n8

3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text
4. Целлер Е., Куйбіда Р., Мельник Р. Звіт: «Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією». За ред. За ред. Красовського К., Черногоренка І. Київ, 2021. 54 с.

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ПІЗНАННЯ, ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Калініченко Олександр Федосійович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права,
Київського кооперативного інституту бізнесу і права
ORCID: 0009-0006-4480-3894

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3670

Вступ. Формою існування і розвитку будь-якої науки є наукове дослідження. А будь-яке наукове дослідження здійснюється певними прийомами і способами, за певними правилами. В реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні, методологія виступає чинником успішності розв'язання поставлених задач дослідження, а, відтак, й розвитку конституційного права як наукової галузі в цілому. Питанням методології дослідження, аналізу методології сучасної юридичної науки і наукових досліджень присвятили свої праці такі вчені, як: В. Вовк, С. Гусарєв, Ю. Жорнокуй, В. Казімірчук, Д. Керимов, І Кондратьєв, Р. Лукич, О.Крупчан, А. Олійник, П. Рабінович, В. Сіденко, С. Сліпченко, О. Слюсаренко, Р. Шишка, С. Ясечко та ін. Разом з цим питання методології юридичної науки залишаються дискусійними [1, с. 1].

Актуальність теми дослідження. Актуальними є проблеми щодо методології дослідження права. Вбачається, що причина деякої невідповідності сфери «дійсного» і сфери «знань про дійсне» криється в методології [1, с. 1].

Розгорнуту систему методології юридичної науки запропонував професор П. Рабінович. Він визначив методологію у контексті, що нас

цікавить, як систему підходів, методів, способів, засобів наукового дослідження. До складу цієї методології, на його погляд, входять: 1) філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визнання чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових, закономірностей та можливості їх пізнання, здобуття істинних знань щодо них); 2) загальнонаукові методи, тобто такі, що використовуються в усіх або в більшості наук (структурний, функціональний методи, сходження від абстрактного до конкретного, формально-логічні процедури і т. ін.); 3) групові методи, тобто які застосовуються лише в певній групі наук (наприклад, тільки у суспільствознавстві застосовується метод конкретно-соціологічного дослідження); 4) спеціальні методи, тобто прийнятні для дослідження предмета лише однієї науки (наприклад, у юриспруденції – це способи тлумачення норм права, своєрідні прийоми узагальнення юридичної практики тощо). Зазначаючи, що всі вказані групи методів необхідні для проведення повноцінного, всебічного, завершеного правового дослідження, проф. П. Рабінович, разом з тим, наголосив, що роль способів і засобів наукового дослідження не є однозначною. Зокрема, філософсько-світоглядні підходи визначають саму стратегію наукового пошуку, його загальну спрямованість, орієнтують на знаходження, відбір, накопичення цілком визначених у соціально-змістовному відношенні фактів, нарешті, обумовлюють характер та зміст оцінювання (інтерпретації) отриманих результатів дослідження [2, с. 126-127].

Викладення основного матеріалу. Щодо права фізичної особи на реалізацією конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні то методологія виступає чинником успішності розв'язання поставлених завдань цього дослідження, а, відтак, й розвитку конституційного права як наукової галузі в цілому. При цьому, складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми призводять до необхідності її вивчення у системі координат, що задається різними рівнями методології науки.

На думку Р. Лукича, розуміння методології як науки про методи є розумінням цього слова в його початковому, справжньому значенні [3, с. 24-25].

Зміст методології досить складний, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Зарубіжні наукові школи не розмежовують

методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження. Найчастіше методологію тлумачать як теорію методів дослідження, створення концепцій, як систему знань про теорію науки або систему методів дослідження. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом.

В. Шейко, акцентуючи увагу на суперечливості детермінації категорії "методологія" у юридичній науці, відзначає, що методологія права відіграє не лише онтологічну, а й гносеологічну роль у дослідному процесі [4, с. 83]. Це твердження стосується й науки конституційного права. На кожному історичному етапі свого генезису наука конституційного права виробляла власні підходи до категорії "методологія", яка зумовлювалося розвитком соціально-економічних відносин, науки та її методології в цілому й конституційного права як галузі [5].

У науці конституційного права з успіхом використовуються здобутки і методи соціології, психології, кібернетики, синергетики тощо. При цьому слід зважати на те, що в науці, системі знань загалом є два рівні – емпіричний і теоретичний .

С. Гусарєв, А. Олійник та О. Слюсаренко розуміють методологію як науку про методи, складне утворення, що характеризує систему різних методологічних рівнів і методів пізнання предмету [6, с. 21]. Е. Темнов визначає методологію як складне утворення, яке включає в себе цілу систему різних підходів, методів, логічних прийомів і інших можливих засобів пізнання та довершеність державно-правових явищ [7, с. 75].

Методологія державно-правових досліджень є важливим питанням без вирішення якого неможливо рухатися в напрямку пізнання основ інституту контролю за реалізацією конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина та ефективного вирішення проблеми щодо безпосередньої науково-теоретичної і практично-прикладної діяльності по їх реалізації, включаючи і систему суб'єктів за їх контролем. Тому методологічна концепція праворозуміння, на думку І. Кондратьєва, у предметно і змістовно розгорнутому вигляді охоплює весь світ права, все правове поле в його істотній єдності, в усіх його визначеннях і реальних проявах [8, с. 37].

В. Казімірчук під методологією розуміє сукупність визначених теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних засобів дослідження предмету науки [9, с. 44].

Отже, на підставі наведеного, можна стверджувати, що методологія юридичної науки включає в себе такі ознаки: а) сукупність принципів, засобів, прийомів і способів вивчення предмету нашого дослідження; б) складне юридичне утворення; в) дослідницький інструментарій; г) система різних методологічних рівнів і методів пізнання предмету дослідження та його вивчення; д) наука про методи тощо.

П. Рабінович до складу методології включає: 1) філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний чи ідеалістичний, діалектичний чи метафізичний, визнання чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових, закономірностей і можливості їх пізнання, здобуття істинних знань щодо них); 2) загальнонаукові методи, тобто такі, які використовуються в усіх або у більшості наук (наприклад, структурний, функціональний методи, сходження від абстрактного до конкретного, формально-логічні процедури, скажімо, аналіз, синтез та ін.); 3) групові методи, тобто такі, котрі застосовуються лише у певній групі наук, наприклад, тільки у суспільствознавстві (скажімо, метод конкретно-соціологічного дослідження); 4) спеціальні методи, тобто такі, котрі прийнятні для дослідження предмету лише однієї науки (наприклад, у юриспруденції – це способи тлумачення норм права, своєрідні прийоми узагальнення юридичної практики). Як окрему класифікацію розглядає дослідницькі методи, розподіляючи їх умовно на емпіричні (способи виявлення, фіксування, збирання, систематизації інформації про факти та явища) і теоретичні (способи пояснення, тлумачення зібраних даних, побудови понять, концепцій, прогнозів та ін.) [10, с. 149].

Висновки. Враховуючи зазначені вище теоретичні інтерпретації, можна сформулювати визначення методології дослідження інституту контролю за реалізацією конституційних прав, свобод та обов’язків людини і громадянина. Це система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних наукових рівнів дослідження основ інституту контролю за реалізацією конституційних прав, свобод та обов’язків людини і громадянина, питань дефініції, ознак та принципів контролю за їх реалізацією, форм, методів та правових актів контролю,

місця та ролі глави держави, парламенту та виконавчої влади, як відповідних інститутів контролю, судових органів, органів прокуратури та громадських організації, як інститутів контролю за реалізацією конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні, міжнародних органів, як інститутів контролю за їх реалізацією [5].

Література:

1. Ходєєва Н. Методологія дослідження права на інформацію про стан свого здоров'я // Форум права: електрон. наук. фахове вид. 2017. № 2. С. 136-143.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. [5-те вид., зі змінами]. К. : Атіка, 2001. 176 с.
3. Лукич Р. Методологія права. – М. : Прогрес, 1981.
4. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 3-тє вид., стер. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко – К. : Знання-Прес. 2003. – 295 с.
5. Калініченко О. Ф. Контроль за реалізацією конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні:дис. …канд.юрид. наук.: 29.05.2014 / Калініченко О.Ф. – К.: 2014-224с.
6. Гусарєв С. Д. Теорія права і держави / С. Д. Гусарєв, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко: Навчальний посібник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 270 с.
7. Темнов Е. І. Про деідеологізацію методологічних підходів в історично-політичних і державно-правових дослідженнях // Держава і право. – 1992. – № 3.
8. Філософія права: Навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заічковський та ін.; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.
9. Казімірчук В. П. Право і методи його вивчення. – М.: Юрид. літ., 1965.; Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні / В. М. Кампо. – К., 1997.
10. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

СИМБІОЗ ІМПЕРАТИВНОГО І ДИСПОЗИТИВНОГО МЕТОДІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ГАЗОПОСТАЧАННЯ

Юморанов Денис Ігорович
аспірант, Науково-дослідний інститут
публічного права, м. Київ
ORCID: 0000-0002-3258-1159

Науковий керівник: Короєд Сергій Олександрович
доктор юридичних наук, професор

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3676

Галузь газопостачання є однією із важливих для економіки держави сфер господарської діяльності, що характеризується підвищеною небезпекою і вимагає забезпечення безпеки виробництва і праці та експлуатації різних систем, пожежної безпеки тощо (адже це пов'язане передусім із фізико-хімічними властивостями природного газу) [1, с. 79]. Така діяльність являє собою врегульований переважно адміністративно-правовими нормами процес транспортування оператором ГТС чи оператором ГРМ природного газу до споживача з метою його реалізації кінцевим споживачам (абонентам) за допомогою розгалуженої системи газопроводів. Регулювання відносин у нафтогазовій галузі має певні особливості, які пов'язані з об'єктивними умовами функціонування галузі, а саме: постійним і безперервним збалансуванням видобутку, постачання й споживання газу, для забезпечення якого встановлюється єдине диспетчерське (оперативно-технологічне) управління Єдиною газотранспортною системою України; наявністю Єдиної газотранспортної системи України для газопостачання споживачів; підвищеною вибухо-й пожежонебезпечністю газу, нафти та продуктів їх переробки, а також необхідністю підтримання у зв'язку із цим надійності та безпеки експлуатації об'єктів нафтогазової галузі [2, с. 24]. Отже, газопостачання, як сфера відповідних суспільних відносин, зазнає регулюючого впливу переважно з боку адміністративно-правових норм. Сукупність закріплених в адміністративно-правових нормах способів і прийомів впливу на конкретну сферу суспільних відносин в адміністративно-правовій науці прийнято називати методами адміністративно-правового регулювання. А відтак, з'ясування правової природи методів адміністративно-правового регулювання в сфері газопостачання

є актуальним напрямом дослідження проблеми ефективності адміністративно-правового регулювання галузі газопостачання в цілому.

Так, в юридичній літературі серед провідних вчених-адміністративістів превалює підхід, згідно з яким адміністративному праву притаманні загальні методи правового регулювання: імперативний і диспозитивний, які реалізуються шляхом: а) використання приписів; б) встановлення заборон; в) надання дозволів; так і спеціальні, притаманні тільки цій галузі: методи субординації, координації, реординації, адміністративного договору, реєстрації, стимулювання, інвестиції тощо [3, с. 13]. Окремі вчені-адміністративісти також, як правило, виділяють два методи правового впливу: метод децентралізованого регулювання і метод централізованого, імперативного регулювання. При цьому, іноді, крім зазначених імперативного і диспозитивного, як методи правового регулювання властиві окремим галузям права виділяють також методи заохочення, автономії і рівності сторін, рекомендацій, переконання та примусу тощо. В той самий час, відзначається, що адміністративному праву рівною мірою притаманні як імперативний, так і диспозитивний методи правового регулювання. Таким чином, чітко визначених галузевих методів правового регулювання може бути лише три, причому при їх реалізації можуть бути одночасно задіяні різноманітні правові норми, як імперативні, так і диспозитивні. Ці методи відповідно можна іменувати як „метод цивільного права", „метод адміністративного права" і „метод судового права" і вони відповідають сучасним цивільному, адміністративному і процесуальним галузям права [4, с. 288-291]. До речі, ще В. Авер'янов зауважував, що в адміністративно-правовому регулюванні, на противагу традиційному погляду, застосовується не один із двох класичних методів, а своєрідний метод особливого характеру, в якому органічно переплетені (змішані) елементи та ознаки як імперативного, так і диспозитивного методів [5, с. 79].

Наведені приклади, на нашу думку, як раз й характеризують відносини газопостачання, а відтак й визначають специфіку методів адміністративно-правового регулювання в цій сфері господарської діяльності. Підтвердженням цьому є підхід, сформульований щодо відносин у сфері транспортування газу магістральними газопроводами, згідно з яким окремі науковці вважають, що зміст даних відносин не обмежуються приватноправовими відносинами між виконавцями та споживачами послуг з транспортування вуглеводнів (природного газу, сирої нафти і/або нафтопродуктів тощо) магістральними трубопроводами, адже вони охоплюють публічно-правові відносини, які виникають у

виконавців і споживачів послуг з транспортування вуглеводнів магістральними трубопроводами з органами державної влади. Адже в цьому випадку відносини розвиваються за двома напрямами: 1) суспільні відносини, які пов'язані з транспортуванням магістральними трубопроводами нафти і газу як послуги, що надається на товарному ринку; 2) суспільні відносини, які пов'язані із забезпеченням системи безпеки на об'єктах магістрального трубопроводу під час транспортування нафти і газу. Це дало науковцям підстави зробити слушний висновок, що відносини між суб'єктом, який надає послуги з транспортування, і суб'єктом, який споживає ці послуги, регулюються поєднанням імперативного та диспозитивного методів, відносини ж між особою, що надає послуги з транспортування, і уповноваженими державними органами виконавчої влади – виключно імперативним методом регулювання [6, с. 4002-4003]. Наведені вище приклади і окреслені сфери суспільних відносин свідчать, що відносинам у галузі газопостачання повністю притаманний метод адміністративного права, який, як слушно зауважує В. Юровська, полягає в неповторності поєднання імперативних і диспозитивних начал правового регулювання, балансі використання дозволів, приписів і заборон [7, с. 191].

Отже, характер відносин в галузі газопостачання свідчить про поєднання в них елементів як імперативного, так і диспозитивного методів адміністративно-правового правового регулювання. Причому з огляду на зміст основних нормативно-правових актів, які регулюють сферу газопостачання – Кодекс ГТС і Кодекс ГРМ, Типовий договір транспортування природного газу та Типовий договір розподілу природного газу, Правила постачання природного газу, Ліцензійні умови провадження господарської діяльності на ринку природного газу, Правила безпеки систем газопостачання, а також основних суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють державне регулювання в зазначеній сфері – НКРЕКП і Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, елементи імперативного методу адміністративно-правового регулювання в цій сфері відносин все ж превалюють. Адже навіть якщо сам по собі факт укладення вказаних договорів і можливість конкретизації його умов характеризується диспозитивним методом, проте відступати від змісту типового договору сторони не можуть (ч. 4 ст. 179 ГК України). Більше того, навіть відсутність підписаного між сторонами договору транспортування або розподілу природного газу, в силу імперативного методу правового регулювання надає фактичним відносинам сторін юридичної сили та визначає їх саме як "договірні". Водночас зміст положень зазначених нормативно-правових актів (як на рівні

кожного окремого акта, так й всіх цих актів разом) свідчить, що в адміністративно-правовому регулюванні відносин в сфері газопостачання використовуються такі прийоми адміністративно-правового регулювання, як приписи, заборони і дозволи, які повністю корелюються із згаданими методами.

Баланс у використанні вказаних методів і прийомів дозволяє забезпечити за допомогою зазначених інструментів оптимальний, найбільш дієвий регулюючий адміністративно-правовий вплив на відносини в галузі газопостачання, забезпечуючи максимальну ефективність механізму адміністративно-правового регулювання зазначеної сфер суспільних відносин.

Література:

1. Юморанов Д. І. Основні засади державного контролю і нагляду у сфері газопостачання. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 79-83. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/16.
2. Воронін Я. Г. Аналіз адміністративно-правового регулювання вітчизняної нафтогазової галузі. Актуальні проблеми держави і права. 2016. Вип. 76. С. 23-29.
3. Ківалов С. В. Адміністративне право України: навч. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. 2-ге вид, перероб. і допов. Одеса: Юрид. літ., 2022. 312 с.
4. Лук'янець Д. Про співвідношення методу адміністративного права та методів адміністративно-правового регулювання. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія Право. 2010. № 845. С. 288-291.
5. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці / Упорядники: Андрійко О. Ф. (керівник колективу), Нагребельний В. П., Кисіль Л. Є., Педько Ю. С., Дерець В. А., Пухтецька А. А., Кірмач А. В., Люлька Л. В. За заг. ред.: Ю. С. Шемшученка, О. Ф. Андрійко. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
6. Крамар Р., Ковалів М., Єсімов С., Скриньковський Р. Особливості правового регулювання відносин у сфері транспортування нафти і газу магістральними трубопроводами. Traektoriâ Nauki = Path of Science. Section "Law". 2018. Vol. 4, No 2. С. 4001-4010.
7. Юровська В. Метод адміністративного права: теоретико-правовий аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 12. С. 188-192.

ЗВИЧАЙ У ПРОЕКТАХ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА XXI СТ.

Бедрій Мар'ян Миронович
кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,
докторант кафедри історії держави, права та
політико-правових учень юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0003-4021-1980

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3686

На початку XXI ст. у Республіці Польща тривала активна робота над новою кодифікацією цивільного права (так зв. рекодифікація). Серед питань, які привернули увагу польських нормопроектантів, був і звичай як джерело цивільного права. Зокрема у ст. 8 першої книги проекту Цивільного кодексу, розробленого й опублікованого в жовтні 2008 р. Кодифікаційною комісією Міністерства юстиції Польщі, було виконано спробу сформулювати нормативну дефініцію звичаєвого права: «Усталені звичаї, які застосовуються судами та не суперечать імперативним юридичним нормам є звичаєвим правом» [1]. Я. Ліц зробив висновок, що проект 2008 р. повертався до правової традиції міжвоєнної Польщі, оскільки в Цивільному кодексі Польської Народної Республіки 1964 р. не було визначено статусу звичаю в цивільному праві. Вчений також наголосив на відсутності у згаданій статті проекту речення про те, що Цивільний кодекс надає юридичної сили звичаєвому праву, що було би нелогічним з огляду на природу цього явища [2, s. 181-182].

Водночас запропонована у проекті Цивільного кодексу Польщі 2008 р. дефініція має низку недоліків. Так, не можна погодитися з тим, що поняттям звичаєвого права пропонується охопити тільки ті звичаї, які застосовуються судами. Ймовірно, проектанти опиралися на визначення звичаєвого права, сформульоване класиком польської цивілістики С. Ґжибовским [3, s. 91], яке неодноразово зазнавало

обґрунтованої критики у сучасній юридичній літературі [4, s. 53]. Проблема полягає в тому, що правовий звичай набуває чинності безпосередньо в самому суспільстві, а не внаслідок його застосування судом чи іншим органом держави. Суд може тільки вирішити про факт його існування чи відсутності. Це особливо чітко проглядається у зобов'язальному праві, оскільки торгові звичаї формують учасники відповідних відносин. Вони стають правовими звичаями внаслідок того, що регулюють правову матерію – найважливіші суспільні відносини (фактична юридична дія). Крім того, вони повинні містити інші обов'язкові ознаки правових звичаїв, які проаналізовано в іншій публікації [5].

Коли суд при вирішенні справи посилається на усталений звичай правового характеру, він мотивує своє рішення вже діючим звичаєм, а не створює його. Якщо такий звичай є загальновідомим, сторона, яка аргументує ним свою позицію в суді, не повинна доводити цього факту, оскільки згідно зі ст. 228 Кодексу цивільного провадження Польщі не потребують доведення факти, що відомі суду за замовчуванням [6]. У випадку судового спору за участю суб'єкта господарювання факт існування і зміст звичаю може підтвердити чи спростувати господарська палата, компетенція якої стосується відповідної сфери господарської діяльності. Таку можливість передбачає п. 5 ч. 2 ст. польського закону про господарські палати [7].

Іншою проблемою дефініції, яку містить польський проект Цивільного кодексу 2008 р. є те, що відповідно до неї звичай не може суперечити тільки імперативним нормам законодавства. Як видається, було б більш доцільним прописати у кодексі, що звичай не може суперечити праву.

У зв'язку з недоліками дефініції звичаєвого права, зафіксованої у ст. 8 проекту Цивільного кодексу Польщі 2008 р. Я. Ліц запропонував викласти її у такій редакції: «Звичай має силу припису закону, якщо він є загальним у відносинах цього виду. Звичаєва норма не може суперечити приписам закону» [2 s. 184]. Згідно з моїм переконанням ці формулювання є більш вдалими, ніж дефініція, прописана в проекті 2008 р. Змістом статті, сформульованої Я. Ліцом, не охоплюються правила персональної ділової практики, які не мають ознаки загальності. Їх не варто ототожнювати зі звичаями, а доцільніше визначити окремо як правила, котрі утворилися шляхом персональної практики двох або більше

конкретних контрагентів, які мають юридичну силу умови договору, укладеного між ними.

Водночас пропозиція Я. Ліца також має деякі недоліки, оскільки багато звичаїв, які не є релевантними праву, можуть мати загальний характер і не суперечити законодавству, не маючи при цьому жодного стосунку до регулювання цивільних правовідносин. Крім того, у наведеній пропозиції не враховані інші обов'язкові ознаки правового звичаю [5]. Зокрема звичай повинен відповідати праву, а замість цього вказано, що звичаєва норма «не може суперечити приписам закону».

Наступний проект Цивільного кодексу Республіки Польща (а точніше його перша книга), створений у 2015 р. відійшов від намагань визначити поняття та місце звичаю в системі приватного права. На відміну від проекту 2008 р., який орієнтувався на традицію міжвоєнної Польщі, питання звичаю було вирішене у ньому подібно, як у чинному Цивільному кодексі 1964 р. Зокрема в § 1 ст. 53 проекту 2015 р. встановлено, що крім юридичних наслідків, визначених у волевиявленні, правочин спричиняє також наслідки, що випливають із закону, а також наслідки, які сторони надали би своєму правочину, беручи до уваги звичай, розумні та доцільні переконання [8, s. 75]. При цьому, вказівка брати до уваги звичаї означає передусім врахування таких наслідків правочину, які в обороті традиційно пов'язані з правочинами відповідного виду.

§ 2 ст. 53 проекту 2015 р. додає, що диспозитивні норми повинні застосовуватися, якщо сторони не надали своєму правочину інших наслідків, беручи до уваги звичаї, розумні та доцільні переконання [8, s. 75]. Інакше кажучи, аналізована стаття дозволяє застосовувати звичаї при тлумаченні волевиявлення сторін правочину. Крім того, проектанти спробували вирішити важливу доктринальну проблему, надавши позитивну відповідь на питання, чи може звичаєва норма переважати над диспозитивним положенням закону. Недоцільність такого підходу обґрунтовувалася в інших публікаціях [9].

У § 1 ст. 62 проекту 2015 р. міститься вказівка на застосування ст. 53 (у тому числі її положення про врахування звичаїв) у випадку, коли підприємці в індивідуально погодженому пункті договору постановили, що їхнє волевиявлення, висловлене в документі, необхідно розуміти дослівно [8, s. 87]. § 2 ст. 58 проекту 2015 р. передбачає, що в разі неможливості встановлення відповідного розуміння волевиявлення сторонами, необхідно інтерпретувати їх так, як розуміє той, кому

волевиявлення скеровано, якщо таке розуміння було розсудливим з огляду на мету правочину, обставини складення волевиявлення та існуючі звичаї. У вказаному випадку йдеться як про звичаї загальні, так і обмежені суспільною групою, до якої належить адресат, а також про персональні практики, що застосовуються між сторонами [8, s. 83-84]. Відтак, варто було би доповнити цитований параграф висловлюванням «а також правила персональної практики», оскільки такі правила не можуть бути визнані звичаями з теоретичних причин (відсутня ознака загальності).

Таким чином, триваюча на початку XXI ст. кодифікаційна діяльність у Республіці Польща була спрямована в тому числі на оновлення положень Цивільного кодексу, які визначають становище звичаю в системі регуляторів майнових і особистих немайнових відносин. Спроби окреслити поняття звичаєвого права (проект 2008 р.) були замінені намаганнями вдосконалити існуючий в Цивільному кодексі 1964 р. підхід до можливостей використання звичаєвих норм у цивільно-правовому регулюванні (проект 2015 р.). Жоден із аналізованих кодифікаційних проектів не набув формальної чинності, але розроблені польськими правотворцями законодавчі положення про звичай в цивільному праві мають велике значення для компаративних наукових досліджень. Вони дозволяють врахувати досвід сусідньої держави під час створення нового законодавства України, в якому, безперечно, повинно бути місце для звичаю.

Список використаних джерел:

1. Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego działająca przy Ministrze Sprawiedliwości. Księga pierwsza Kodeksu cywilnego. Projekt z uzasadnieniem. URL: https://www.gov.pl/attachment/913828a1-9cd5-4801-822b-2bb9d99e5960.
2. Lic J. Znaczenie zwyczaju handlowego dla prawa prywatnego (uwagi do projektu nowego kodeksu cywilnego). *Instytucje prawa handlowego w przyszłym kodeksie cywilnym* / red. nauk. T. Mróz, M. Stec. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2012. S. 170-186.
3. Grzybowski S. System prawa cywilnego. T. 1. Część ogólna prawa cywilnego. Cz. I (Rozdziały I-III). Warszawa: Instytut Nauk Prawnych PAN, 1972. 167 s.
4. Kowalski G. M. Zwyczaj i prawo zwyczajowe w doktrynie prawa i praktyce sądów miejskich karnych w Polsce (XVI-XVIII w.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. 202 s.

5. Бедрій М. М. Основні та додаткові ознаки правового звичаю у контексті пошуків його дефініції. *Science Rise: Juridical Science*. 2018. № 1 (3). С. 25-33.
6. Kodeks postępowania cywilnego: ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640430296/U/D19640296Lj.pdf.
7. O izbach gospodarczych: ustawa z dnia 30 maja 1989 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19890350195/U/D19890195Lj.pdf.
8. Kodeks Cywilny. Księga I. Część ogólna. Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego przyjęty w 2015 r. z objaśnieniami opracowanymi przez członków zespołu problemowego KKPC, red. P. Machnikowski, Warszawa: CH Beck, 2017. 240 s.
9. Бедрій М. М. Стаття 7 Цивільного кодексу України: аналіз крізь призму феномену звичаєвого права. *Часопис Цивілістики*. Вип. 38. Одеса, 2020. С. 18-25.

ПРИРОДА СВОБОДИ ОСОБИ В ПРИВАТНОМУ ПРАВІ (ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ)

Пацурківський Петро Петрович
студент IV курсу Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-3137-5046

Науковий керівник: Радченко Лілія Іванівна
кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3683

Вступ. Класик у пізнанні феномену свободи Ісайя Берлін у своєму есе про свободу резонно зауважує, що коли двоє людей ведуть діалог про свободу, вони зазвичай не мають на увазі одне і те ж саме поняття. Більше того, стверджує він, очевидно, неможливо сформулювати загальноприйнятне поняття істинної свободи, адже у кожного окремого індивіда воно своє і залежить від пріоритетних для нього цінностей [1]. Ще важче визначити природу свободи особи в приватному праві, оскільки

тут її власні уявлення про свободу мультиплікуються такими ж її уявленнями про це право.

Аналіз відповідної літератури про розуміння особою своєї свободи переконує, що останнім часом природа свободи у приватному праві пізнається переважно з методологічних підходів екзистенціоналізму. До прикладу, Франческа Рібетті Барбо, італійський філософ права, з'ясовуючи її саме у такий спосіб, вбачає у свободі особи в праві дві сторони – позитивну зовнішню (як свобода особи **від** примусу, дозвіл їй діяти певним чином) та екзистенційну внутрішню свободу (як її спроможність здійснювати усвідомлений власний вибір своїх цілей, реалізувати їх та нести відповідальність за свій вибір і його втілення у конкретні проєкти. Це свобода ***для*** чогось) [2].

У близькому до вищезазначеного світоглядному, методологічному і змістовому ключі визначає свободу особи в праві також норвезький філософ права Ларс Фр. Г. Свендсен. Він відносить її до граничних явищ людської дійсності, яке можливо збагнути лише при допомозі таких же межових понять [3].

Український філософ права Віктор Малахов називає справжню свободу особи (свободу ***для*** чогось) її правом бути собою, тобто, невимушеністю [4].

Наявні наразі знання, як переконує вищевикладене, ще не дають нам відповіді на питання про природу свободи особи у приватному праві передусім та у праві в цілому.

Метою нашого дослідження є з'ясування природи свободи у приватному праві (за матеріалами Цивільного кодексу України (далі – ЦК)).

В якості **методологічної основи** дослідження нами обрано антропосоціокультурний підхід та його пізнавальний інструментарій, оскільки йдеться по суті про пізнання природи свободи людини в приватному праві.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз ЦК переконує, що він містить у собі щонайменше такі якісно відмінні між собою пласти правової матерії як: права і свободи людини, що зазвичай ототожнюються з природним правом; максими, звичаї і традиції приватного права; юридичні норми (позитивне цивільне право) ЦК.

Цільовий та системний аналіз юридичних норм ЦК, у яких прямо йдеться про свободу особи, засвідчує, що їх всього тільки п'ять та що вони містяться у статтях 3, 201, 319 і 627 ЦК. Зокрема, у ст. 3 йдеться про

свободу підприємницької діяльності, незабороненої законом і свободу договору як про **засади цивільного законодавства**. Спеціальна стаття 627 «Свобода договору» ЦК, яка за канонами розуміння і застосування позитивного права має пріоритет перед загальною нормою права уточнює, що сторони є вільними в укладанні договору, виборі контрагента і визначенні умов договору, проте «з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості» [5]. Тобто, тут свобода договору постає знову ж таки як засада, проте обмежена необхідністю врахування ряду додаткових обов'язкових чинників.

У ст. 201 ЦК йдеться про свободу як **особисте немайнове благо**, що охороняється законодавством [5]. Нарешті, у ч. 5 ст. 319 «Здійснення права власності» ЦК постулюється, що: «Власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності інших громадян, інтересам суспільства…» [5]. Тобто, тут свобода особи постає у якості одного із **легітимних обмежувачів** використання її ж права власності нарівні з іншими природними обмежувачами – людськими правами і людською гідністю. Принагідно звернемо увагу, що вітчизняний законодавець розрізнив свободу, людські права і людську гідність, проте поставив їх як цінності в один ряд.

В підсумку маємо, що юридичні норми ЦК дозволяють витлумачити свободу особи трояко, а саме як: 1) загальну засаду цивільного законодавства; 2) одне з особистих немайнових благ особи; 3) один із легітимних обмежувачів використання власником його права власності. Разом з тим вітчизняний законодавець позиціонує свободу особи як явище, рівноцінне людським правам та людській гідності, але не тотожне жодному з них. Це вносить суперечності у позитивне тлумачення законодавцем свободи в цивільному праві України.

Аналогічний аналіз таких змістових пластів правової матерії ЦК як права і свободи людини, а також максими, звичаї і традиції приватного права дозволяють побачити свободу особи в інших, у порівнянні з попередніми, ракурсах. Передусім у свободі особи найбільш ємно, повно та послідовно втілена така якість приватного права, як його спонтанність. Зазвичай спонтанність тлумачиться у правознавстві як недетермінованість зовнішніми чинниками (незалежність від них). Це істотна сторона спонтанності, проте не ключова. Останню слід шукати у внутрішніх якостях спонтанності – її властивостях.

Ще професор римського права Одеського університету Семен Пахман у своїй праці «Про значення договору у сфері цивільного права» зазначав, що в «галузі цивільного права величезну роль відіграє принцип приватної автономії індивіда, тобто, його право самому визначати свої відносини з іншою особою з урахуванням такого ж її права» [6, С. 181.]. Промовисте і заключне резюме С.Пахмана в цьому ж його дослідженні: це право особи «проявляється у кожному її розпорядженні», «незалежно від того, чи є воно одностороннім чи двостороннім і визнається ніби сурогатом закону» [6].

Таким чином, С. Пахман «схопив» у принципі приватної автономії індивіда квінтесенцію всього приватного права. В свою чергу, для нас цей принцип дозволяє побачити у вільному волевиявленні індивіда в приватному праві реальний прояв ним справжньої свободи, а в останній – парадигмальну матрицю приватного права, яка пронизує його наскрізь.

Реально побачити це дозволяє нам юридична конструкція **фізична особа як учасник цивільних відносин**. Системний аналіз ЦК засвідчує, що основа вищезазначеної конструкції **фізична особа** зустрічається в тексті ЦК 518 разів, найбільш інтенсивно у підрозділі 1 «Фізична особа» розділу 2 «Особи» ЦК [5].

Також системно вживаються у ЦК юридичні конструкції, основу яких складає прийменник **особистий** – всього в ЦК, за нашими підрахунками, 169 таких юридичних конструкцій.

Ще однією характерною для ЦК, онтологічно укоріненою юридичною конструкцією є **правочини**. Про них йдеться передусім у гл. 16 «Правочини» ЦК, а в ч. 1 ст. 202 «Поняття та види правочинів» визначено, що правочином є дія особи, яка переслідує мету набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов’язків [5]. Тобто, в основі правочинів лежить свобода особи. Аналіз судової практики переконує, що правочини є також найпоширенішим видом юридичних фактів у сфері приватного права. Отже, і правочини переконливо свідчать, що свобода особи пронизує усе приватне право, робить його наскрізь антропним.

Вищевикладене дозволяє нам резюмувати, що приватне право є технологією буття людини у світі. На сакральне запитання вітчизняного корифея цивілістики Й. Покровського, яким повинно бути цивільне право, щоб відповідати природі людини [7], можлива тільки одна раціональна відповідь – це має бути спонтанне право особи, в основі якого лежить свобода як його парадигмальна матриця.

Висновки. Природа свободи особи у приватному праві полягає в тому, що вона є парадигмальною матрицею цього права. В свою чергу, приватне право є технологією буття людини у світі. Саме про таке приватне право і мріяв Й. Покровський.

Список використаних джерел:

1. Isaiah Berlin: *Liberty*, Oxford University Press, Oxford 2002, c. 4-12,16ff., 29f., 160ff., 265-270, 322ff.
2. Francesca Rivetti Bardo. Lineamenti di antropologia filosofica. Milano: Jaca Book. 1999. 256 p.
3. Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи. Пер. з норвез. Львів: Видавництво Анетти Антоненко; Київ: Ніка-Центр. 2016. С. 36-121.
4. Малахов Віктор. Право бути собою. Київ: ДУХ і ЛІТЕРА. 2008. С. 281-292.
5. Цивільний кодекс України. Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV в редакції від 05.10.2023, підстава – 3265-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text
6. Антологія української юридичної думки: в 6 т. Т. 6. Цивільне право. Упоряд. Я.М.Шевченко [та ін.]. Київ: Вид. дім «Юридична книга». 2003.
7. Пацурківський П. П. Яким повинно бути цивільне право, щоб відповідати природі людини: концепція Й. О. Покровського. Юридична Україна. 2022. № 1. С. 34-44.

ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Писарєва Елла Анатоліївна
кандидат юридичних наук, доцент,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
ORCID: 0000-0001-9706-1739

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3687

Збройна агресія російської федерації та бойові дії на території України, що розпочалися ще у 2014 році, призвели до колосальних збитків, ушкоджень і руйнувань, порушили права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб, держави загалом. На сьогодні, як зазначають

фахівці, «немає жодного громадянина чи бізнесу, який би тією чи іншою мірою не постраждав від військових дій на території України» [1]. За оцінкою експертів проєкту KSE «Росія заплатить» станом на 1 вересня 2023 р. загальна сума прямих задокументованих збитків, яка завдана інфраструктурі України, становить $151,2 млрд. Найбільшою часткою залишаються втрати житлового фонду – $55,9 млрд. На другому та третьому місці за сумою збитків залишаються сфери інфраструктури та промисловості й втрат підприємств – $36,6 млрд та $11,4 млрд відповідно. Однією з найбільш постраждалих є сфера освіти, якій завдано внаслідок війни збитків на $10,1 млрд [2]. Тому гостро постає питання напрацювання дієвого механізму відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої збройною агресією рф.

Сьогодні в державі вже запроваджено багато програм, як загальнодержавного, так і місцевого рівнів, які пов'язані з фінансовою та (або) іншою підтримкою осіб, постраждалих внаслідок бойових дій, зокрема тих, хто втратив майно. Так, на сьогодні в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які стосуються відшкодування шкоди постраждалим від збройної агресії російської федерації.

Зокрема, 23 лютого 2023 р. було прийнято Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» [3], яким визначено не тільки правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, але й правові засади створення та ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок вищезазначених дій.

Цим Законом визначена компенсація за пошкоджені або знищені об'єкти нерухомого майна після 24 лютого 2022 р., що завдані військовою агресією рф проти України.

Така компенсація надається у порядку черговості за поданням заяви до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації у вигляді: а) виконання робіт, пов'язаних з будівництвом, на пошкодженому об'єкті

нерухомого майна з метою його відновлення та/або надання будівельної продукції для виконання таких робіт; б) надання грошових коштів шляхом їх перерахування на поточний рахунок отримувача компенсації із спеціальним режимом використання для будівництва будинку садибного типу, садового або дачного будинку; в) фінансування придбання квартири, іншого житлового приміщення, будинку садибного типу, садового або дачного будинку (у тому числі фінансування придбання приміщення/будинку, що буде споруджений у майбутньому, або інвестування/фінансування його будівництва) з використанням житлового сертифіката.

Отримувачами такої компенсації визнаються: а) фізичні особи-громадяни України різних категорій по відношенню до об'єкту нерухомості; б) об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, управителі багатоквартирних будинків, житлово-будівельні (житлові) кооперативи, які здійснюють утримання відповідних будинків, особи, уповноважені співвласниками багатоквартирних будинків – у разі отримання компенсації за пошкоджене спільне майно багатоквартирного будинку.

Джерелами фінансування компенсації за пошкоджені та знищені об'єкти нерухомого майна є: 1) кошти державного (у тому числі Фонду відновлення майна та зруйнованої інфраструктури, Фонду ліквідації наслідків збройної агресії) та місцевих бюджетів; 2) кошти міжнародних фінансових організацій, інших кредиторів та інвесторів; 3) міжнародна технічна та/або поворотна чи безповоротна фінансова допомога; 4) репарації або інші стягнення з Російської Федерації; 5) інші джерела, не заборонені законодавством України.

Органи місцевого самоврядування можуть затверджувати місцеві програми та створювати фонди з метою надання компенсації та відновлення пошкоджених/знищених (зруйнованих) об'єктів нерухомого майна.

У вказаному Законі передбачено створення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, як єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи, що призначена для збирання, накопичення, обліку, обробки, зберігання та захисту інформації (документів) про

рухоме та нерухоме майно, пошкоджене та знищене внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, осіб, майно яких пошкоджено або знищено, матеріальну шкоду (у тому числі збитки), завдану внаслідок пошкодження та знищення такого майна, компенсацію за пошкодження та знищення такого майна, фінансування відновлення пошкодженого та знищеного майна, а також іншої інформації (документів), визначеної цим Законом.

Безумовно, вказаний Закон не вирішує питання відшкодування шкоди, завданої збройною агресією рф, бо передбачає тільки компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, але його прийняття свідчить про реальні кроки держави у напряму створення механізмів захисту прав та законних інтересів осіб, постраждалих від вторгнення рф на територію незалежної держави Україна.

Література:

1. Валендюк О., Гнатюк М. Окремі аспекти відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок військової агресії російської федерації проти України. URL: https://pravo.ua/okremi-aspekty-vidshkoduvannia-shkody-zavdanoi-vnaslidok-viiskovoi-ahresii-rosiiskoi-federatsii-proty-ukrainy/.
2. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, сягає $151,2 млрд – оцінка станом на 1 вересня 2023 року. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/.
3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Трачук Лев Едуардович
студент, Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара

Науковий керівник: Бережна Катерина Вікторівна
доктор юридичних наук, професор,
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3679

Українське законодавство визначає, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [1, с. 21].

Основним законом нашої держави зазначається, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка [2, с. 51]. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї.

Відповідно до Закону України "Про міжнародне приватне право" форма і порядок укладення шлюбу в Україні між громадянином України та іноземцем або особою без громадянства, а також між іноземцями або особами без громадянства визначаються правом України [3, с. 56].

Орган державної реєстрації актів цивільного стану здійснює перевірку законності перебування іноземця або особи без громадянства на території України шляхом направлення в день отримання заяви про державну реєстрацію шлюбу запиту до територіального органу Державної міграційної служби України у разі:

- відсутності у іноземця чи особи без громадянствапосвідки на постійне чи тимчасове проживання;

- відсутності на останній вільній сторінці паспортного документа іноземця, документа, що посвідчує особу без громадянства, або у вкладному талоні відмітки про отримання посвідки, скріпленої печаткою;

- якщо посвідка на постійне або тимчасове проживання іноземця чи особи без громадянства видана територіальними органами чи підрозділами Державної міграційної служби України в Автономній Республіці Крим з 20 лютого 2014 року або на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської областей з 01 березня 2014 року;

Відповідно до ст. 22 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку (шлюбний вік для жінки і чоловіка встановлюється – у вісімнадцять років).

Як зауважує Левківський Б. К., розглядаючи можливість укладення шлюбу з іноземним елементом на території України, важливо врахувати мінімальний шлюбний вік у якому можливий вступ до шлюбу та взяти до уваги те, що навіть якщо за особистим законом особи шлюбний вік визначається за критеріями іншої країни, або якщо встановлено інший віковий ценз, особі, яка має намір укласти шлюб в Україні, потрібно буде звернутися до суду відповідно до ч. 2 ст. 23 Сімейного кодексу України, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам [4, с. 20]. Також слід ураховувати, що Конвенція ООН про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу від 07.11.1962 р. зобов'язує країн-учасниць вживати заходів щодо недопущення так званих «дитячих шлюбів» [5].

Під час реєстрації шлюбу громадян України з іноземцями на території країни їх проживання вимагають такі ж документи, як і для реєстрації шлюбу іноземців на території України. Шлюб між громадянином України та іноземцем, укладений за межами України, визнається дійсним незалежно від процедури його оформлення. Якщо закон держави, в якій реєструється шлюб, допускає його релігійну форму або визнає дійсним фактичний шлюб, немає підстав для визнання такого шлюбу недійсним і в Україні.

Таким чином, на основі вище викладеного, можна зробити висновок, що колізії, які виникають при укладенні шлюбу з іноземцем є значно складними та потребують більш чіткого регулювання. Тому доцільно запропонувати такі шляхи вирішення зазначених проблем: встановлення національним законодавством іноземних держав такого шлюбного віку, коли особа повною мірою може розуміти значення своїх дій і керувати ними, розуміти правові наслідки укладання шлюбу; уніфікувати вітчизняне шлюбне законодавство щодо визнання шлюбів між іноземцями, іноземцями та особами без громадянства дійсним шляхом додаткового нормотворення, а саме ініціювання укладен- ня міжнародних договорів для уникнення конфліктів інтересів і порушення права на шлюб та сім'ю даних осіб.

Література:

1. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном / О. Розгон // Міжнародне право. – 2015. – No 6 (60). – С. 13-21.
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 року No 2709-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/2709-15#Text.
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року No 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2947-14#Text.
4. Левківський Б. Особисті немайнові права та обов'язки членів сім'ї : автореф. дис. канд. юрид. наук: / Б. К. Левківський Б. К., 2010 – 20 с.
5. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу Конвенція ООН: Міжнародний документ від 07.11.1962 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради Украї- ни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.ra- da.gov.ua.

ДО ПИТАННЯ РОЗСУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Чубоха Надія Федорівна
кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID: 0000-0002-9954-3632

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3689

Категорія «розсуд» найчастіше використовується у цивільному праві, оскільки Цивільний кодекс України розширив можливість суб'єктів цивільних відносин самостійно визначати свою поведінку, врегульовувати взаємовідносини за допомогою диспозитивних норм. Саме диспозитивні норми забезпечують оптимальне врахування вільного розсуду суб'єктів цивільного права при виборі правил поведінки у певних відносинах задля досягнення приватного інтересу. Важливим елементом диспозитивності є власний розсуд суб'єктів цивільного права, який безпосередньо пов'язаний із свободою волі суб'єкта. Значення слова «розсуд» містить

у собі суб'єктивну думку, висновок, а також рішення особи діяти згідно зі своїм бажанням, у своїх приватних інтересах.

Здійснюючи суб'єктивні права та інтереси особа вчиняє певні правомочності, які становлять зміст суб'єктивного цивільного права. Відбувається це шляхом здійснення фактичних та юридичних дій, які особа вчиняє на власний розсуд та за вільним волевиявленням відповідно до ч. 1 ст. 1 ЦК України [1]. Розсуд особи містить волю особи та її інтелект, яким є «розум, здатність людини думати, мислити … Рівень розумового розвитку» [2, с. 35] Таким чином, особа на власний розсуд адекватно оцінює свої можливості у сфері особистих чи майнових відносин та діє за власною волею, реалізуючи певну поведінку для досягнення результату (мети). Саме розсуд особи є суб'єктивною передумовою реалізації її волевиявлення у певних правовідносинах. Так, ст. 316 ЦК України зазначає, що правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. При цьому закон визначає конкретні можливості власника щодо належного йому майна, зокрема, він має право вчиняти щодо свого майна будь-які дії, в тому числі, відчужувати своє майно у власність іншим особам, передавати їм права володіння, користування чи розпорядження майном тощо. Особа самостійно, за власною волею і розсудом та у межах закону вчиняє певні фактичні та юридичні дії щодо належного майна для забезпечення її приватного інтересу та економічної самостійності у речових правовідносинах. Таким чином, свобода розсуду власника при здійсненні належних правомочностей обмежена лише законодавчими заборонами.

Свобода волі та розсуд учасників цивільних правовідносин ґрунтується на диспозитивності норм цивільного права, де: ч. 1 ст. 12 ЦК України – особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Буквальний зміст зазначеної норми доводить взаємозв'язок, невіддільність та переплетеність зазначених категорій; ч. 1 ст. 6 ЦК України – сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд; ч. 1 ст. 319 ЦК України – власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд та інші. Свободу волі та власний розсуд особа втілює у суб'єктивному праві – як сукупності певних правомочностей

визначених законом чи договором або ж не заборонених ними. При цьому суб'єкт за власною ініціативою, свободою волі на власний розсуд обирає із кількох запропонованих для себе найкращі варіанти тих можливостей, які передбачені диспозитивними нормами. Свобода волі (волевиявлення) та розсуд особи формуються самостійно, вільно та усвідломлено на основі її інтелекту, життєвого досвіду тощо, а підсумком цього є відповідне рішення особи щодо обирання бажаної моделі своєї поведінки (найоптимальнішої та результативної).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що свобода волі та власний розсуд особи у цивільних відносинах є складовими елементами диспозитивності та основними умовами здійснення цивільних прав та приватних інтересів. Дослідження зазначених питань потребує подальших наукових досліджень та удосконалення судової практики.

Література:

1. Цивільний кодекс України: закон від 16.01.2003 р. № 435-IV: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 18.09.2023).
2. Словник української мови: у 11 т. / ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.; АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1970 – 1980. Т. 4. 840 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Жук Ілона Василівна
кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2991-2743

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3688

Резолюція ООН 180 (II) від 21 грудня 1947 р. визнала, що геноцид є міжнародним злочином, який тягне за собою національну та міжнародну відповідальність окремих осіб і держав. 14 квітня 2022 року Верховна Рада визнала дії РФ в Україні геноцидом українського народу (Постанова «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні» № 2188-IX) [1]. Парламентами окремих держав злочини російських військових в Україні також були визнані геноцидом. Разом з тим ці злочини, окрім політичної оцінки, потребують відповідної правової кваліфікації.

Конвенція про запобігання та покарання злочину геноциду 1948 р. (ст. 2) визначила геноцид як «будь-які з наступних дій, вчинених з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: (a) вбивство членів групи; (b) заподіяння серйозних тілесних або психічних ушкоджень членам групи; (c) навмисне створення для групи життєвих умов, розрахованих на її повне або часткове фізичне знищення; (d) застосування заходів, спрямованих на запобігання народжуваності в групі; (e) примусове переведення дітей з групи в іншу групу». Подібне визначення геноциду покладено в основу ст. 442 Кримінального кодексу (далі – КК) України «Геноцид».

У проекті КК, підготовленому Робочою групою з питань розвитку кримінального права, стаття про відповідальність за злочин геноциду викладена у схожій редакції: «Особа, яка з метою знищити повністю або частково національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: 1) вбила

людей, що належать до однієї з таких груп, 2) заподіяла тяжке насильство щодо людей, які належать до однієї з таких груп, 3) завідомо створила для однієї з таких груп умови життя, розраховані на її повне або часткове фізичне знищення, 4) вжила заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в одній з таких груп, або 5) здійснила насильницьку передачу дітей з однієї з таких груп до іншої, – вчинила злочин 9 ступеня» (ст. 11.1.1.) [2].

Отже, визначальними умовами для кваліфікації діяння як злочину геноциду є: 1) належність потерпілого до певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи; 2) намір суб'єкта злочину знищити цю групу як таку. При цьому на кваліфікацію насамперед впливає не фактична кількість потерпілих, а реальність знищення захищеної групи як мети вчинення цього злочину. Одиничні випадки вбивств чи інших передбачених ст. 442 КК України діянь, вчинені щодо представників однієї групи, що не створюють і не могли створити загрози для групи в цілому, не являють собою геноцид. Тобто, оцінка відповідного діяння як злочину геноциду вимагає встановлення факту вчинення низки подібних правопорушень, спрямованих саме проти групи у цілому, а не проти певних осіб, які являються її представниками. Доведення зазначеної мети становить найбільшу складність у справах про міжнародні злочини цього виду. Це ж стосується і збройного конфлікту в Україні – однією з основних проблем кваліфікації злочину геноциду в контексті російсько-української війни є встановлення факту, що вчинені збройними силами рф на території України дії є не просто злочином агресії, а мають на меті системне й послідовне знищення народу України, як вказано у вищезазначеній заяві Верховної Ради.

Численні публічні заяви президента та інших посадових осіб, а також рішення органів влади всіх рівнів на підтримку та виконання цих заяв в сукупності свідчать про існування офіційної політики рф щодо невизнання права Українського народу на самоідентифікацію, тобто, існування. Дії збройних сил рф на території України проти цивільного населення, зокрема, вчинення вбивств, спричинення серйозних тілесних ушкоджень, умисне створення для цивільного населення таких життєвих умов, які ускладнюють його виживання, насильницької передачі дітей України на територію рф або на тимчасово окуповані рф території України засвідчують намір знищити, повністю або частково, Український народ як окрему національну групу. Факт незаконної депортації дітей з окупованих територій України до рф було підтверджено Міжнародним кримінальним судом, який 17 березня 2023 р. видав ордери на арешт

в. путіна та м. львової-бєлової, які «несуть відповідальність за військовий злочин у вигляді незаконної депортації населення (дітей) і незаконного переміщення населення (дітей) з окупованих територій України до рф (згідно зі статтями 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту)» [2]. Зазначені факти в сукупності дають підстави вважати, що дії рф під час збройної агресії спрямовані на знищення народу України та є геноцидом.

Література:

1. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: Постанова Верховної Ради України» від 14 квітня 2022 року № 2188-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text
2. Проєкт Кримінального кодексу України (станом на 14.09.2023 року). URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code
3. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova / *The International Criminal Court (ICC)*. URL: https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Пристая Михайло Михайлович
аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права,
Ужгородський національний університет
ORCID: 0009-0000-7917-8546

Науковий керівник: Карабін Тетяна Олександрівна
доктор юридичних наук, професор,
Ужгородський національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3668

Найбільш загальне розуміння правового статусу може бути представлене системою законодавчо встановлених та гарантованих державою прав,свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [1, с. 366].

Звичайно, правовий статус не є однорідним для усіх суб'єктів, а тому виділяються його окремі види. Найбільш практично корисною є класифікація у залежності від способу впливу норм, що визначають такий статус. Відповідно виділяють: загальний правовий статус, який охоплює дію усіх норм права, що визначають правовий статус; галузевий правовий статус, що обмежений нормами певної галузі (адміністративно-правовий, цивільно-правовий тощо);спеціальний правовий статус, що об'єднує права та обов'язки певної групи осіб: студентів, публічних службовців, дітей, ув'язнених, біженців тощо; а також індивідуальний правовий статус, що відображає права та обов'язки конкретної особи.

Правовий статус керівника закладу охорони здоров'я може вважатися спеціальним правовим статусом. Це означає, з одного боку, що таким статусом володіють усі керівники закладів охорони здоров'я, а не конкретно визначений. А з іншого боку, це означає, що спеціальний правовий статус регулюється нормами різних галузей права, а не тільки якоїсь однієї.

Спеціальний правовий статус керівника закладу охорони здоров'я визначається положеннями Конституції України, які мають засадниче значення для регулювання; Основами законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-XII та іншими законами; Постановами уряду, зокрема, Про затвердження Порядку укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я та типових форм контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я; наказами центральних органів виконавчої влади, наприклад тим, що затверджений Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 78. Охорона здоров'я.

Нормативні акти, які врегульовують інші сфери, відмінні від охорони здоров'я, так само визначають правовий статус керівника. Наприклад, Господарський кодекс визначає повноваження керівника підприємства для закладу охорони здоров'я, що утворений у формі підприємства, Цивільний кодекс визначає права та обов'язки керівника у цивільних правовідносинах, Трудовий кодекс – у трудових правовідносинах, Кодекс про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс визначають відповідальність за вчинення правопорушень керівником закладу охорони здоров'я тощо.

Основи законодавства України про охорону здоров’я тільки побіжно торкаються питання правового статусу керівника закладу охорони здоров’я. Встановлено про необхідність керівника закладу незалежно від форми власності відповідати єдиним кваліфікаційним вимогам. Також у Основах міститься вказівка, що призначення на посаду та звільнення з посади керівника державних та комунальних закладів здійснюються відповідно до законодавства на конкурсній основі шляхом укладання з ними контракту на строк від трьох до п’яти років. Серед кваліфікаційних вимог, що висуваються до керівника закладу охорони здоров’я, є освітні вимоги та вимоги стажу.

Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників подає опис основних завдань та обов'язків, властивих керівникові. Конкретний зміст, обсяг і порядок їх виконання на кожному робочому місці встановлюються безпосередньо в закладах охорони здоров'я посадовими інструкціями, контрактами чи іншими документами.

Цими положеннями для приватного закладу охорони здоров’я вичерпується нормативне врегулювання прав та обов’язків, що обов’язково повинні визначати правовий статус керівника закладу, а відтак бути передбачені в умовах трудового договору (контракту). Натомість для державних та комунальних закладів охорони здоров’я імперативне регулювання цим не обмежується. Відповідно до Порядку проведення конкурсу на зайняття посади керівника державного, комунального закладу охорони здоров’я [2] та Порядку укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров’я [3] контракт із керівником державного та комунального закладу охорони здоров’я укладається згідно з типовою формою для відповідної організаційно-правової форми закладу. Відповідно, форма типового договору, визначена постановою уряду, передбачає ряд положень, що передбачають права та обов’язки, а відтак визначають правовий статус керівника.

Визначені в урядових постановах права та обов’язки керівника державного та комунального закладу охорони здоров’я звертають увагу на їх подібність до повноважень адміністративного органу. Право керівників таких закладів не реалізується аналогічно до того, як реалізується право фізичної особи, а саме, на основі свободи вільного вибору. Такі права як право представляти інтереси закладу, укладати від імені закладу

правочини, відкривати рахунки в органах Казначейства, розпоряджатися коштами закладу та інші реалізуються на виконання завдань та функцій керівника. Ці функції визначені Міністерством охорони здоров’я у Кваліфікаційних характеристиках директора чи завідувача закладу охорони здоров’я та окреслені як завдання та обов’язки. Тобто варіативності у виборі варіанту поведінки у порівнянні до того, як це відбувається, коли права реалізує фізична особа, менше.

Література:

1. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.
2. Про затвердження Порядку проведення конкурсу на зайняття посади керівника державного, комунального закладу охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1094.
3. Про затвердження Порядку укладення контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров'я та типових форм контракту з керівником державного, комунального закладу охорони здоров’я: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 792.

ОСОБЛИВОСТІ ОДЕРЖАННЯ ДОЗВОЛУ НА РОЗМІЩЕННЯ ТИМЧАСОВОЇ СПОРУДИ МОДУЛЬНОГО ТИПУ ДЛЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кушнір Ярослав Вікторович
викладач кафедри фундаментально юридичних
дисциплін юридичного факультету,
Приватний вищий навчальний заклад
«Буковинський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3669

Враховуючи сучасні вимоги до розробки технічної документації на споруди капітального будівництва та їх дорогу вартість, все більше і більше фізичних осіб – підприємців, що провадять господарську діяльність (підприємницьку діяльність), обираються для себе тимчасові споруди модульного типу, що значно полегшує вирішення питання розміщення, ніж капітальне будівництво, кіоску чи точки для продажу певної продукції.

Виникає питання ?

Що таке тимчасова споруда (ТС), які особливості її розміщення та які документи для цього потрібні.

Відповідно до частини другої статті 28 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»:

Тимчасова споруда торговельного, побутового, соціально-культурного чи іншого призначення для здійснення підприємницької діяльності (далі – ТС) – одноповерхова споруда, що виготовляється з полегшених конструкцій з урахуванням основних вимог до споруд, визначених технічним регламентом будівельних виробів, будівель і споруд, і встановлюється тимчасово, без улаштування фундаменту.

Тимчасова споруда для здійснення підприємницької діяльності може мати закрите приміщення для тимчасового перебування людей (павільйон

площею не більше 30 квадратних метрів по зовнішньому контуру) або не мати такого приміщення.

Відповідно до частини 4 статті 28 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»: розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності здійснюється в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері містобудування

Мета: Ознайомитися з поняттям тимчасова споруда (ТС) її видами, особливостями її розміщення та влаштування на місцевості та яка документальна база для цього необхідна.

Актуальність: В сучасних умовах, все частіше наростає попит на встановлення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, з огляду на простоту розміщення, легке будівництво та дешевизну матеріалів, а тому питання розміщення тимчасових споруд модульного типу актуальне, як ніколи. Наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 09.02.2021 року внесено низку змін до «Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності» №284 від 23.11.2020 року. Ці зміни суттєво спростили порядок розміщення таких споруд. Так, вищезгаданим наказом виключено деякі пункти та поняття, які ускладнювали порядок розміщення тимчасових споруд (ТС) – зокрема виключено поняття «архітектурний тип», «комплексна схема розміщення ТС», «типові ТС» та скасовано необхідність подання схеми благоустрою до схеми розміщення ТС.

Відповідно до чинного законодавства розрізняють наступні види тимчасових споруд:

1. Пересувна ТС – споруда, яка не має закритого приміщення для тимчасового перебування людей, у якій може бути розміщене торговельне обладнання, низькотемпературний прилавок, лоток, ємність, торговельний автомат, інші пристрої для сезонної роздрібної торгівлі та іншої підприємницької діяльності;

2. Стаціонарна ТС – споруда, яка має закрите приміщення для тимчасового перебування людей і по зовнішньому контуру площу до 30 кв.м.

Розміщення ТС на території ринку як торговельного об'єкта визначається планувальною документацією території цього ринку або *проектною документацією його споруди*.

Для розміщення групи ТС (але не більше п'яти) розробляється **єдиний паспорт прив'язки ТС з прив'язкою кожної окремої ТС з відображенням благоустрою прилеглої території та інженерного забезпечення** (на топографо-геодезичній основі М 1:500).

Підставою для розміщення ТС є **паспорт прив'язки**.

Паспорт прив'язки ТС – комплект документів, у яких визначено місце встановлення ТС на топографо-геодезичній основі М 1:500, схему благоустрою прилеглої території.

Суб'єкт господарювання, який має намір розмістити ТС, звертається до відповідного виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, районної державної адміністрації **із заявою у довільній формі, до якої додаються**:

- графічні матеріали із зазначенням бажаного місця розташування ТС, виконані замовником у довільній формі на топографо-геодезичній основі М 1:500 кресленнями контурів ТС з прив'язкою до місцевості;
- реквізити замовника (найменування, П. І. Б., адреса, контактна інформація) та напрям підприємницької діяльності.

Цей перелік документів є вичерпним.

Відповідність намірів щодо місця розташування ТС комплексній схемі розміщення ТС (у разі її наявності), будівельним нормам визначає:

- **протягом 10-ти днів** з дня подання зазначеної заяви - відповідний орган з питань містобудування та архітектури, який утворюється у складі виконавчого органу відповідної сільської, селищної, міської ради;

Комплексна схема розміщення ТС – схема розміщення ТС на території населеного пункту або його частині. Протягом трьох робочих днів з дня відповідного визначення, замовник письмово повідомляється про відповідність його намірів щодо місця розташування ТС будівельним нормам або надається аргументована відмова.

Паспорт прив'язки ТС оформлюється **протягом десяти робочих днів** з дня подання зазначеної заяви та видається на безоплатній основі.

Паспорт прив'язки виготовляється у двох примірниках, один із яких зберігається у замовника ТС, другий – у відповідному органі з питань містобудування та архітектури.

Строк дії паспорта прив’язки ТС визначається органом з питань містобудування та архітектури відповідної ради з урахуванням строків реалізації положень містобудівної документації на місцевому рівні.

Встановлення ТС здійснюється відповідно до паспорта прив'язки, будь-які відхилення не допускається. Розміщення ТС самовільно забороняється.

Власники (користувачі) ТС зобов'язані підтримувати належний експлуатаційний стан ТС та відповідного технологічного обладнання, що використовується разом з ТС.

Варто зазначити, що час, витрачений на підготовку та подачу до органу з питань містобудування та архітектури схеми розміщення ТС, ескізів фасадів ТС та отримання технічних умов щодо інженерного забезпечення (за наявності), не входить в строк підготовки паспорта прив'язки ТС.

Дія паспорта прив'язки ТС **анулюється** за таких умов:

- недотримання вимог паспорта прив'язки при її встановленні;
- невстановлення ТС протягом 6 місяців з дати отримання паспорта прив'язки;
- надання недостовірних відомостей у документах, зазначених у п. 2.6 Порядку, під час підготовки паспорта прив'язки ТС.

Залишає відкритим лише земельне питання, як бути з землею на які розміщено тимчасова споруда ?

У свою чергу, ст. 98 ЗКУ встановлено, що право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками). Тож нормами ст. 99 ЗКУ встановлено, що саме власники або землекористувачі земельних ділянок можуть вимагати встановлення таких земельних сервітутів, у тому числі і для розміщення ТС (малих архітектурних форм) – тимчасових споруд (ТС).

Висновки: Підсумовуючи вище викладене вбачається, що законодавчі механізми врегулювання питання розміщення тимчасових споруд модульного типу надзвичайно широкі, звісно вони не ідеальні, оскільки бюрократична складова нікуди не ділась.

Що необхідно знати для розміщення тимчасової споруди?

- Визначитись з типом споруди;
- Укласти договір оренди земельної ділянки або (особистого земельного сервітуту) з власником земельної ділянки, де заплановано розмістити тимчасову споруду;
- Зареєструвати речове право на користування землею у державного реєстратора речових прав на нерухоме майно та їх обтяження;

- Звернутись до належного органу місцевого самоврядування сільської, селищної, міської ради із заявою у довільній формі про надання дозволу на розміщення тимчасової споруди для провадження підприємницької діяльності;
- Збудувати споруди та займатись підприємницькою діяльність.

Список використаної літератури:

1. Земельний кодекс України від 19.11.2022 р. № 2698-IX;
2. Цивільний кодекс України від 01.01.2023 р. № 2465-IX, 2811-IX;
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в України» в поточній редакції від 01.01.2023 року № 2465-IX, 2834-IX;
4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» в поточній редакції від 01.01.2023 року № 850-IX, 2254-IX;
5. Закон України «Про благоустрій населених пунктів» в поточній редакції від 20.08.2021 року № 1657-IX;
6. Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 23.11.2020 р. № 284 «Про затвердження Змін до Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності»;

ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Сабадаш Наталія Олександрівна
аспірантка кафедри фінансового права,
Навчально-науковий інститут права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Музика-Стефанчук Оксана Анатоліївна
доктор юридичних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3680

Анотація. В роботі було приділено увагу генезі наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників

податків не часто стає предметом наукових пошуків. Нами відмічається відсутність окремих досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків. Щодо дослідження генези, нами звертається увага, що можна вести мову про гарантії реалізації та захисту прав платників податків тільки після виникнення та укріплення системи їх захисту. Тобто спочатку виникнення, розвиток, становлення системи захисту прав платників податків, а після цього виникнення, генеза та становлення гарантій захисту цих прав. В рамках дослідження нами проаналізовано міжнародний досвід закріплення гарантій прав платників податків. Так, в США в Біллі про права платників податків зазначаються права, а в спеціалізованих дослідженнях визначають гарантій реалізації кожного із перелічених в Біллі прав. Аналіз національного законодавства дозволяє констатувати, що гарантії прав платників податків визначаються через самі права. До прикладу така гарантія як «презумпція правомірності рішень платника податку» закріплена в переліку прав платників податків, який надано в ст. 17 Податкового кодексу України. З наведеного вище можна зробити висновок, що національна практика впроваджує зарубіжний досвід щодо визначення гарантій через права платників податків. Тому дослідження генези наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків варто продовжити в цьому напрямку, що стане предметом подальших наукових пошуків.

Ключові слова: генеза, фінансово-правові гарантії, права платників податків, презумпція, право на конфіденційність.

Abstract. The work investigated the genesis of scientific research on financial and legal guarantees of the implementation and protection of taxpayers' rights. The analysis of the latest research and publications shows that the issue of financial and legal guarantees for the implementation and protection of the rights of taxpayers does not often become the subject of scientific research. We note the absence of separate studies of financial and legal guarantees for the implementation and protection of taxpayers' rights. Regarding the study of the genesis, we draw attention to the fact that it is possible to talk about guarantees for the realization and protection of taxpayers' rights only after the establishment and strengthening of the system of their protection. That is, first the emergence, development, formation of the system of protection of taxpayers' rights, and then the emergence, genesis and formation of guarantees for the protection of these rights. As part of the study, we analyzed the international experience of securing guarantees of taxpayers'

rights. Thus, in the USA, the Bill of Rights of Taxpayers specifies the rights, and in specialized studies, guarantees for the realization of each of the rights listed in the Bill are determined. The analysis of the national legislation allows us to state that the guarantees of taxpayers' rights are determined through the rights themselves. For example, such a guarantee as "presumption of legality of the taxpayer's decisions" is enshrined in the list of rights of taxpayers, which is provided in Art. 17 of the Tax Code of Ukraine. From the above, it can be concluded that the national practice implements foreign experience in determining guarantees through the rights of taxpayers. Therefore, the study of the genesis of scientific research on financial and legal guarantees for the implementation and protection of taxpayers' rights should be continued in this direction, which will become the subject of further scientific research.

Key words: genesis, financial and legal guarantees, rights of taxpayers, presumption, right to privacy.

Постановка проблеми. Захист прав та свобод громадян є першочерговим завданням будь-якої демократичної країни. Задля захисту прав та свобод особи і надання їй можливості їх реалізувати державою створюються гарантії реалізації та захисту прав особи. Ці гарантії мають різну направленість і залежать від сфери правовідносин, в яких права та свободи реалізуються. В сфері податкових правовідносин, держава будує систему гарантій реалізації та захисту прав платників податків, як суб'єктів, які є учасниками податкових правовідносин. Також в науці можна знайти визначення цього терміну як «гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері» [1, с. 4]. Не дивлячись на відмінності визначення, в науці є усталене розуміння цих гарантій як зобов'язань держави щодо надання можливостей громадян реалізувати їх права у сфері податкових правовідносин, а також захист цих прав. Тобто основний акцент зміщується на державу як орган, що здійснює регуляцію податкових правовідносин.

Водночас, в науці висловлена точка зору, що гарантії, надані платнику податків, перебувають у постійному взаємозв'язку з гарантіями держави. Держава не може в односторонньому порядку застосовувати зворотну силу Закону. Гарантії не можуть бути довільно відкликані або заборонені, держава не може довільно без прийняття відповідних законодавчих актів скасовувати гарантії [2, с. 24]. Враховуючи актуальність означеного питання, вбачається за необхідне дослідити генезу наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків не часто стає предметом наукових пошуків. Дослідженням гарантій прав платників податків щодо захисту прав і законних інтересів у сфері податків і зборів займався колектив авторів М. Ковалів, С. Єсімов, І. Проць [2]. Правове регулювання захисту прав платників податків дослідили І. Козинець і А. Шпак [3]. Систему гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері навів Ю. Гаруст. Автор розглянув сутність та структуру системи гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері, а також охарактеризував її основні складові елементи [1]. Гарантії захисту прав та інтересів платників податків у податкових спорах було розкрито в роботі І. Васильєвої [4]. Я. Греца визначив зміст гарантій прав та охоронюваних інтересів платників податків, визначив систему юридичних гарантій, зокрема такі як політичні, економічні, організаційні, спеціальні (юридичні) гарантії. Автором зроблено висновок, що гарантії захисту прав платників податків у процесі податкового планування виступають тією ланкою, яка дає змогу здійснити необхідний у правовому статусі суб'єктів податкових правовідносин перехід від передбаченої в Конституції і законах України можливості до реальної дійсності [5]. В закордонних джерелах можна знайти дослідження прав платників податків і відповідні гарантії до кожного з прав [6]. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з означеної тематики, варто відмітити відсутність окремих досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків. Як правило, окремо досліджуються права, окремо їх способи захисту, окремо співвідношення термінів «право», «обов’язок», «гарантія». Враховуючи викладене прагнемо заповнити прогалину в юридичній науці і дослідити генезу фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків.

Метою статті є дослідження генези наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків.

Виклад основного матеріалу. Означений напрямок досліджень потребує аналізу різних сфер податкових правовідносин. По-перше, ще з давнини розпочався захист прав платників податків. По-друге, окремо можна говорити про податкові правовідносини щодо гарантій реалізації прав платників податків і, як наслідок, про наукові дослідження цієї сфери.

Перш за все розпочнемо з захисту прав платників податків. Вчені визначають, що в історичних рамках розвитку захисту прав платників

податків, можна виділити три періоди. Перший період за часом відноситься до середніх віків і охоплює управління державним господарством. Інститут захисту платників податків мав перш за все спрямованість на захист суб'єктів господарювання від свавільних дій владних осіб. Другий період охоплює XVI – XVIII століття. Поступово інститут захисту прав і законних інтересів платників податків отримує філософське обґрунтування та нормативну основу. Але такі акти мають скоріше декларативний характер, аніж прикладний. В контексті становлення ідей прав людини визначаються нові параметри взаємовідносин між суб'єктом господарювання і владою. Хоч і декларативно, але проголошується право на невтручання держави у сферу свободи особистості, окреслену правом, розробляються основи системи гарантій державного захисту у випадку порушення його прав і свобод. Третій період датується XIX – XX століттям. На цьому етапі формуються дві основні доктрини оподаткування, що в кінцевому результаті визначають підходи до формування правових основ захисту прав і законних інтересів платників податків в кожній конкретній країні: етатиська та ліберальна. Результатом розвитку правових ідей лібералізму стало створення в системі державних органів управління спеціальних інстанцій, до відання яких відносились питання розгляду апеляцій платників податків. Етатиська доктрина оподаткування перетворила права платників податків лише у «декоративні прикраси» до обов'язків, а захист їх прав і законних інтересів перевівся в площину забезпечення контролю за апаратом державного управління [7, с. 8-9]. Отже, вчені пропонують окремо досліджувати захист прав платників податків як самостійну правову категорію, яка має власне історичне коріння і генезу розвитку.

На наше переконання, можна вести мову про гарантії реалізації та захисту прав платників податків тільки після виникнення та укріплення системи їх захисту. Тобто спочатку виникнення, розвиток, становлення системи захисту прав платників податків, а після цього виникнення, генеза та становлення гарантій захисту цих прав.

В юридичній науці залишається майже недослідженим питання співвідношення термінів «захист» та «гарантії». В свою чергу, безліч спеціалізованих досліджень присвячено аналізу співвідношення понять «захист», «охорона» [8; 9]. Так само можна знайти дослідження щодо співвідношення понять «засіб захисту», «спосіб захисту» та «механізм захисту» [2, с. 16]. Окремі автори досліджують співвідношення понять «охорона», «захист», «гарантованість», «забезпечення» прав осіб [10].

Разом з тим, варто зазначити, що в національному податковому законодавстві відсутнє визначення терміну «захист прав платників податків». Так само не визначаються гарантії реалізації та захисту цих прав. Тому це питання залишається в площині наукових пошуків і потребує дослідження спеціалізованої літератури, в тому числі, іноземної.

Ю. Гаруст пропонує розглянути гарантії з точки зору їх системного розуміння. Для цього автор виокремлює систему гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері. Під цією системою вчений пропонує розуміти єдність та взаємодію її складових елементів, їх організація та розташування у структурі даної системи. З одного боку досліджувану систему можна охарактеризувати як сукупність взаємопов`язаних різновидів гарантій, що дуже часто і робиться дослідниками, які просто перелічують види гарантій, спираючись на той чи інший критерій. Однак у правознавстві не існує єдиного підходу до видової класифікації гарантій прав громадян, яка здійснюється за різними критеріями. Тому сама лише характеристика окремих видів гарантій може не відобразити у повній мірі сутність їх системи. Варто відмітити оригінальний підхід автора щодо розуміння системи гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері не як сукупності окремих її видів, сформованих на підставі тих чи інших ознак (властивостей), а як єдність умов та засобів. Першу, тобто змістовну частину системи гарантій, на думку Ю. Гаруста, становлять гарантії-умови, що являють собою сукупність зовнішніх обставин, які створюються державою та сприяють здійсненню громадянами своїх прав у податковій сфері. Ці гарантії є матеріальним підґрунтям для втілення зазначених прав, закладають фактичні передумови їх практичної реалізації. На противагу ним, гарантії-засоби виступають функціональною або інструментальною складовою системи гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері. Їх сутнісне призначення полягає у тому, що вони є тим знаряддям (інструментом, засобом), за допомогою або завдяки посередництву якого відбувається безпосереднє здійснення забезпечених вищезазначеними гарантіями-умовами права громадян [1, с. 4-5]. Із цікавістю розглядаючи цитований підхід, додамо, що кожна з цих категорій гарантій потребує свого наповнення конкретними правовими нормами, які забезпечують захист та реалізацію платниками податків своїх прав. Адже без практичного наповнення цих різновидів гарантій вона залишається науковими пропозиціями.

Переводячи увагу на порівняльно-правовий аспект, в рамках дослідження генези наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків, пропонуємо перевести увагу на закордонне розуміння прав та гарантій платників податків.

Варто розпочати з такого документу як Білль про права платників податків, який прийнято в США. Цей документ містить перелік прав платників податків. Що важливо, окремі наукові дослідження наводять відповідно до перелічених прав гарантії, якими вони забезпечуються. Так, в Біллі про права платників податків зазначаються такі: право бути поінформованим; право на якісне обслуговування; право сплачувати не більше правильної суми податку; право оскаржити позицію податкового органу і бути почутим; право на оскарження рішення податкового органу на незалежній платформі; право на остаточність; право на конфіденційність; право на приватність; право на збереження представництва; право на справедливу систему оподаткування [11]. Досліджуючи, до прикладу, право на конфіденційність, закордонні видання наводять такі гарантії цього права по країнах:

- Болівія: Новий закон про податок на великі капітали, згідно з яким податкові службовці і колишні податківці не можуть розголошувати, привласнювати або передавати інформацію, отриману завдяки їх положенню;
- Чилі: Новий податковий кодекс зобов'язав Службу доходів (IRS) гарантувати право платника податків на конфіденційність інформації;
- Нідерланди: конфіденційність відеоконференції між податковими органами влади та платниками податків було захищено спеціальним програмним забезпеченням;
- Португалія: Спеціальні правила, що дозволяють шифрувати інформацію для стандартних аудитів («стандартний файл аудиту для податку»);
- Канада: новий пошуковий реєстр компаній, які мають скористатися Канадською надзвичайною субсидією на заробітну плату. У списку детально описано всі компанії, які отримали субсидію, чи скоро її отримають, але не уточнюють скільки кожна компанія або група отримала [6]. Щодо Канади, відповідними органами було прийнято національний Білль про права платників податків [12] із детальним роз'ясненням права платникам податків і пояснення їх в зрозумілій для платника податків.

Щодо гарантування такого права як право на приватність, в США визначено мінімальний та максимальний стандарт. Так, мінімальний стандарт полягає в забезпеченні конкретної правової гарантії конфіденційності з санкціями для посадових осіб, які несанкціоновано розкривають інформацію (і забезпечте застосування санкцій). Максимальний стандарт полягає в введенні кримінальної відповідальності за розкриття несанкціонованого податківцями розголошення конфіденційної інформації [6].

Варто відмітити цікавий підхід вчених щодо визначення гарантій прав платників податків через наповнення кожного з прав цих осіб. Водночас, з огляду на наповнення ст. 17 Податкового кодексу України «Права платника податків», застосувати цей підхід не видається за можливе в національному праві. Так, ст. 17 містить 16 прав платників податків, зокрема, «право представляти свої інтереси в контролюючих органах самостійно, через податкового агента або уповноваженого представника; обирати самостійно, якщо інше не встановлено Податковим кодексом України, метод ведення обліку доходів і витрат; користуватися податковими пільгами за наявності підстав у порядку, встановленому Податковим кодексом України; одержувати відстрочення, розстрочення сплати податків або податковий кредит в порядку і на умовах, встановлених Податковим кодексом України» тощо [13].

Вбачається, що в національній правовій системі наповнення терміну «права платників податків» відбувається за іншим принципом, тобто законодавець визначає детально кожну правомочність відповідного суб'єкта. Саме тому неможливо навести гарантію під кожне із прав платників податків.

Далі пропонуємо звернути увагу на термінологію. На наше переконання, до гарантій прав платників податків можна віднести презумпцію правомірності рішень платника податку. Водночас, визначити яке саме право ця презумпція гарантує – неможливо. Вірогідно, ця презумпція покликана гарантувати реалізацію платником податків всіх своїх прав без виключення. Так само можна вести мову про узагальнююче значення пропонованої на рівні проєктів законів презумпції невинуватості платників податків. Так, 27 січня 2023 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення презумпції невинуватості платника податків» (реєстраційний номер 8387). Авторами

пропонується запровадити нові пункти до ст. 17 Податкового кодексу України, де буде закріплено наступні права платника податків:

17.1.18. вважатися невинуватим у вчиненні податкового правопорушення, поки його вина не буде доведена в законному порядку;

17.1.19. не зазнавати необґрунтованого і непропорційного втручання в свою господарську діяльність з боку контролюючих органів [14].

Щодо термінологічних визначень, відмітимо, що термін «презумпція» в науковій літературі переважно відноситься для «наповнення» поняття «гарантій», законодавець пропонує визначити презумпцію невинуватості платників податків через права платників податків.

Щодо міжнародного розуміння терміну «презумпція», п. 2 статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод визначає: «кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку» [15]. Положення наведеної статті Конвенції розкриває сутність та зміст однієї з найважливіших гарантій, закріплених в ній – презумпції невинуватості [16]. Отже, термін «презумпція» відносяться до категорії «гарантій».

Продовжуючи дослідження щодо національного розуміння гарантій як прав відповідних суб'єктів, варто зазначити, що воно виражається не тільки в законодавчих пропозиціях, але і в науковій літературі. Так, вчені зазначають, що гарантії платників податків і держави знаходяться у рівновазі один з одним, гарантії, надані платнику податків, такі як право на оскарження ненормативних актів податкового органу, право на надання інформації за місцем обліку в податковому органі, право на надання пільг, гарантованих державою, складаються в постійному взаємозв'язку з гарантіями держави на збір податків, які забезпечуються з боку держави правами витребування документів, проведення податкових перевірок, виїмки документів, виклику платників податків [2, с. 24].

З наведеного вище можна зробити висновок, що національна практика починає тяжіти до міжнародного визначення гарантій через права платників податків. Тому дослідження генези наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків варто продовжити в цьому напрямку. Враховуючи обмежений обсяг наукової роботи, вбачається, що це питання стане предметом подальших наукових пошуків.

Висновки. В роботі було вивчено генезу наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків не часто стає предметом наукових пошуків. Нами відмічається відсутність окремих досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків. Щодо дослідження генези, нами звертається увага, що можна вести мову про гарантії реалізації та захисту прав платників податків тільки після виникнення та укріплення системи їх захисту. Тобто спочатку виникнення, розвиток, становлення системи захисту прав платників податків, а після цього виникнення, генеза та становлення гарантій захисту цих прав. В рамках дослідження нами проаналізовано міжнародний досвід закріплення гарантій прав платників податків. Так, в США в Біллі про права платників податків зазначаються права, а в спеціалізованих дослідженнях визначають гарантій реалізації кожного із перелічених в Біллі прав. Аналіз національного законодавства дозволяє констатувати, що гарантії прав платників податків визначаються через самі права. До прикладу така гарантія як «презумпція правомірності рішень платника податку» закріплена в переліку прав платників податків, який надано в ст. 17 Податкового кодексу України. З наведеного вище можна зробити висновок, що національна практика впроваджує зарубіжний досвід щодо визначення гарантій через права платників податків. Тому дослідження генези наукових досліджень фінансово-правових гарантій реалізації та захисту прав платників податків варто продовжити в цьому напрямку, що стане предметом подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел:

1. Гаруст Ю. В. Система гарантій забезпечення прав громадян у податковій сфері. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/324213593.pdf (дата звернення 22.06.2023).
2. Адміністративно-правовий захист прав платників податків: навч. посібн. / Ковалів М. В., Єсімов С. С., Проць І. М. та ін. Львів: СПОЛОМ, 2021. 240 с.
3. Козинець І, Шпак А. Правове регулювання захисту прав платників податків. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Том 2. С. 91-94.
4. Vasylieva I. Guarantee of protection of rights and interests of taxpayers in tax disputes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 No. 2, 2022. DOI: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-2-36-43

5. Греца Я. В. Гарантії захисту прав платників податків у процесі податкового планування. *Закарпатські правові читання*. 2018. С. 183-189.
6. Observatory on the Protection of Taxpayers' Rights. The IBFD Yearbook on Taxpayers' Rights 2020. URL: https://www.ibfd.org/sites/default/files/2021-09/2020%20IBFD%20Yearbook%20on%20Taxpayers'%20Rights%20(1).pdf (дата звернення 22.06.2023).
7. Федорчук О. М. Правові основи захисту прав і законних інтересів платників податків в адміністративному порядку: дис. канд.юрид.наук. Ірпінь, 2003. 22 с.
8. Булавіна С., Давидова Т. «Захист» та «охорона»: теоретичні аспекти юридичних термінів. *Історико-правовий часопис*. 2017. №1 (9). С. 27-31.
9. Легенченко М. О. Поняття охорони і захисту права та їх співвідношення. *Науковий вісних Херсонського державного університету*. 2014. Т. 1. Вип. 6-1. С. 169-172.
10. Колодій І. М. Співвідношення понять «охорона», «захист», «гарантованість», «забезпечення» права фізичних та юридичних осіб на банківську інформацію. *Держава і право*. Випуск 49. С. 228-233.
11. Taxpayer Bill of Rights. URL: https://www.irs.gov/taxpayer-bill-of-rights (дата звернення 22.06.2023).
12. Taxpayer Bill of Rights Guide: Understanding your rights as a taxpayer. URL: https://www.canada.ca/en/revenue-agency/services/forms-publications/publications/rc17/taxpayer-bill-rights-guide-understanding-your-rights-a-taxpayer.html (дата звернення 22.06.2023).
13. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
14. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення презумпції невинуватості платника податків № 8387 від 27.01.2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75516 (дата звернення 22.06.2023).
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вісник України*. 1998. № 13.
16. Презумпція невинуватості в сенсі статі 6 конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7475 (дата звернення 22.06.2023).

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО СУТТЄВИЙ ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОМС УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Калюжна Світлана Вікторівна
доктор філософії за спеціальністю 081 «Право»,
доцент кафедри міжнародних відносин
Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-4704-468X

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3672

Тема є досить актуальною, оскільки її проблематика відповідає напряму наукових розвідок, визначеному в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 березня 2019 року № 722 [2] (Ціль № 16) та спрямовується на вирішення завдання 16.7 – підвищення ефективності державної влади та органів місцевого самоврядування, яке закріплено у положеннях відповідної Національної доповіді щодо Цілей сталого розвитку. Проведені дослідження засвідчують, що умови інформаційного суспільства здійснюють суттєвий вплив на забезпечення сталого розвитку ОМС України та інших органів публічної адміністрації.

Хотілося б зазначити, передусім, переваги нового етапу розвитку суспільства – інформаційного суспільства, зокрема, щодо вирішальної ролі впровадження інформатизації в усі складові діяльності громади для переведення життя її мешканців на якісно новий рівень.

Головною метою Програми [4] – є створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб виконавчих органів, організацій, суспільних об'єднань і громадян на основі використання інформаційних ресурсів і сучасних ІКТ, а також створення умов реалізації конституційних прав громадян на одержання інформації про діяльність, зокрема, ОМС України [4].

Водночас, важливість Програми [4] полягає у спрямованості на подальший розвиток інформаційних сервісів, а також на визначення основних принципів розвитку інформаційних систем з метою забезпечення: громадської безпеки та можливості втілення реформ у сферах освіти та охорони здоров'я [4]; зростаючих потреб суспільства в прозорому інформаційно-комунікаційному середовищі та створення

ефективних механізмів управління на базі інформаційних технологій [4]. З'ясовано, що поставлені цілі цілком узгоджується із цілями Національної програми інформатизації [3].

Розробники програми чітко бачать та розуміють роль технологій е-урядування, е-демократії у належному вирішенні місцевих справ в умовах інформаційного суспільства, у підвищенні інформаційно-правової культури службовців місцевого самоврядування та мешканців громади.

Важливими для розвитку цифрової економіки – є інфраструктура публічних послуг (електронне урядування) [1].

Отже, проведення діяльності у запропонованих напрямах удосконалення реалізації інформаційно-правового статусу органів місцевого самоврядування України сприятиме досягненню Цілі сталого розвитку № 16 («сталий розвиток міст та громад») завдяки вирішенню завдання 16.7 – «підвищення ефективності державної влади та органів місцевого самоврядування» з урахуванням взаємодії управлінської, публічно-сервісної та інформаційної функцій ОМС України [5].

Література:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р., URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/67-2018-%D1%80 (дата звернення: 25.09.2023).
2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019 (дата звернення: 02.09.2023).
3. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року: URL: https://goo.gl/fb1T4N. (дата звернення: 23.09.2023).
4. Про внесення змін до Програми інформатизації Харківської міської ради на 2013-2020 роки: Рішення 17 сесії Харківської міської ради 7 скликання від 20 грудня 2017 року № 963/17. URL: https://goo.su/53TE (дата звернення 25.09.2023).
5. Арістова І. В., Калюжна С. В. Сталий розвиток міст та громад в умовах інформаційного суспільства: реалізація інформаційно-правового статусу органів місцевого самоврядування України. Юридична освіта та наука як вимога часу: нові європейські виклики: матеріали міжнародної наукової конференції (м. Лодзь, Республіка Польща, 8-9 жовтня2021 р.) Лодзь, Польща, 2021. С. 107-111.

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «АВТОНОМІЯ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ»

Бордюк Христина Михайлівна
студентка юридичного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: Федущак-Паславська Ганна Михайлівна
кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3684

Почнемо з того, що доктор права Гарвардського університету Бостян Зупанчич правильно пише у своїй праці «Про сенс правосуддя: spoudaios проти юридичних формалістів», що, на перший погляд, очевидно, що те, що роблять юристи – це «аргументація». Адвокати позивача «аргументують» у змагальному процесі, адвокати захисту «аргументують» також і, зрештою, судді «аргументують» теж. Авраам Лінкольн казав, що «час і поради юриста – це складові його професії». «Поради» пов'язані з «аргументацією» також. Іншими словами, юрист дає «аргументи» клієнтам.

У свою чергу, Олівер Холмс казав, що «життя права – це не логіка, це – досвід». Ця думка – це не заперечення використання логіки у правовій аргументації, але підтвердження більшої чи меншої автономії правової аргументації, якій і присвячена ця робота. Потрібно розуміти, що немає комп'ютерного алгоритму, який міг би імітувати закручену та рельєфну правову аргументацію повністю.

Не зважаючи на те, що використання автономії правової аргументації на практиці є буденністю для більшості юристів, саме поняття «автономія правової аргументації» та його зміст не досліджені повністю, особливо в україномовних роботах. Тому я пропоную вивести зміст цього поняття з аналізу його складових, а саме: правової аргументації й автономії.

Мені пощастило навчатися на курсі «Ефективна аргументація у кримінальному праві» минулого року. Олександр Костянтинович Марін, який був керівником цього курсу, визначає поняття «аргументація» як

мовну, соціальну та раціональну діяльність, мета якої – це переконання розумного отримувача інформації у прийнятності якої-небудь точки зору шляхом висунення ряду положень, які підтверджують або спростовують твердження, яке є в точці зору. Коли людина починає аргументувати свою точку зору, то вона апелює то розуму свого «суперника» та презюмує, що слухач або читач буде оцінювати її аргументи раціонально. Аргументація не мала би сенсу в іншому випадку. Тут потрібно ще раз згадати слова Бостяна Зупанчича про те, що судді – це суб'єкти аргументації також, бо сторони можуть не вважати своїх «суперників» розумними отримувачами інформації, але підтверджують те, що вони вважають суддів саме такими отримувачами інформації хоча би формально самим фактом звернення до суду. Теорія аргументації виробила багато сучасних концепцій. Наприклад, неформальна логіка, сучасні діалектичні концепції, модель аналізу аргументації Стівена Тулміна, сучасні риторичні концепції, радикальний аргументативізм, «нова риторика» Хаїма Перельмана та Люсі Ольбрехтс-Тітеки. Логічна, діалектична та риторична концепції використовуються найчастіше у правовій аргументації. Проте, що таке «правова аргументація»? Очевидно, що будь-яка аргументація правова, якщо вона стосується правового питання. Тут потрібно ще раз згадати слова Авраама Лінкольна про те, що юристи дають «аргументи» своїм клієнтам. Навіть нотаріуси, чия робота вважається найбільш формалізованою в порівнянні з іншими правничими професіями, мають переконати своїх клієнтів у необхідності вчинення якої-небудь нотаріальної дії.

Відповідно до визначення, яке є в академічному тлумачному словнику української мови, автономія – це стадія морального розвитку особистості, яка характеризується здатністю створювати чи вибирати моральні правила свого життя та поведінки самостійно, самовизначатися на основі власного світогляду та «законодавства». Трансформувати це визначення у визначення «автономія правової аргументації» важко, особливо в умовах романо-германської правової системи, де нормативно-правові акти мали би бути в основі аргументації будь-якого правового питання. Здається, що автономія правової аргументації можлива тільки у випадку наявності прогалин у законодавстві. Більше того, повна автономія правової аргументації в умовах англо-саксонської правової системи можлива тільки у випадку першості у вирішенні якого-небудь правового питання, враховуючи принцип прецеденту.

На мою думку, для того, щоб вивести зміст поняття «автономія правової аргументації» остаточно, потрібно згадати про 2 протилежних типи праворозуміння: позитивістський і природний. Якщо перший вважає, що право – це результат діяльності держави, то другий характеризує право, як щось вище та незалежне від держави. Саме природний тип праворозуміння зумовлює можливість існування автономії правової аргументації як такої. Потрібно розуміти, що «дух закону», який може бути закріплений як у нормативно-правових актах, так і у прецедентах, не завжди відповідає «духу права», який закріплений у загальновизнаних принципах зазвичай: як правових, так і моральних, етичних тощо. Автономія правової аргументації дає можливість «відкинути» об'єктивно виражені джерела права та спиратися на принципи справедливості, розумності, справедливості тощо, тим самим сприяючи їхньому подальшому закріпленню в законодавстві шляхом створення нових чи зміни наявних правових норм. Не потрібно думати, що це можливо тільки в теорії, бо суди діють таким шляхом періодично. Посилання на вище зазначені принципи можна знайти в рішеннях як Європейського суду з прав людини, так і національних судів: Верховного суду та Конституційного суду України, зокрема.

Отже, зміст поняття «автономія правової аргументації» полягає в переконані розумного отримувача інформації у прийнятності своєї точки зору з якого-небудь правового питання шляхом висунення ряду положень, які підтверджують або спростовують твердження, яке є в точці зору, та можуть бути охарактеризовані і як «дух права», і як «дух закону». Вибір аргументів залежить виключно від власного світогляду суб'єкта аргументації.

Література:

1. Зупанчич Б. Про сенс правосуддя: spoudaios проти юридичних формалістів / Бостян Зупанчич. – Львів: Вісник Львівського університету. Серія юридична. Випуск № 68, 2019. – 3 с.
2. Академічний тлумачний словник української мови. URL: http://sum.in.ua/

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН У ФРАНЦІЇ (XIX СТ.)

Лісогорова Катерина Миколаївна
кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри
історії держави і права України і зарубіжних країн,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3674

Революційні події у Франції 1789 р. сприяли реформуванню як соціальної сфери французького суспільства та інститутів державної влади, так і реформуванню законодавства. Французький цивільний кодекс 1804 р., в значній мірі сприяв реалізації поглядів вісімнадцятого століття і принципів 1789 року, став своєрідним пам'ятником французької революції [1, p. 147].

Такий результат не обмежився Францією. Для багатьох країн світу Французький цивільний кодекс 1804 р. послугував зразком. Крім великого досягнення – уніфікації французького права – головними перевагами Цивільного кодексу стали його зрозумілість, простота та стисліть викладення положень [2, p. 128].

Безумовно, наведення порядку після правового хаосу, яким вирізнялася дореволюційна Франція, було великим досягненням. Але Цивільному кодексу належала ще більша заслуга, оскільки він "... поширив знання права і зробив порівняно легким для пересічного француза знайомство з провідними принципами, що керують правом його власної країни" [2, p. 128].

Цивільний кодекс Франції 1804 р. складався із вступного титулу та трьох книг. За змістом найбільшою була третя книга « Про способи набуття права власності» (ст. 711-2281), де питанням спадкування було присвячено окремий титул книги, який мав назву «Спадкування». Титул складався із шести глав: Глава I «Відкриття спадщини та перехід її до спадкоємців»; Глава II «Якості, необхідні для спадкування»; Глава III «Різні способи спадкування»; Глава IV «Спадкування поза правилами»; Глава V «Прийняття спадщини та відмова від спадщини»; Глава VI «Розподіл та повернення спадщини». І хоча Цивільний кодекс Франції 1804 р. об'єднав передачу майна за заповітом з передачею у вигляді

дарування (Титул II «Дарування між живими та заповіти»), проте чітко розмежував дві основні форми спадкування – за законом і за заповітом.

Заповіти, відповідно до Цивільного кодексу Франції 1804 р., розподіляли на три види: – приватні (написані власноручно спадкодавцем і містили його підпис), публічні (укладені нотаріусом у визначеній формі) й таємні. У випадку складання таємного заповіту заповідач писав його власноручно, запечатував і передавав нотаріусу в присутності шести свідків. [3, с. 80]. Таємний заповіт, який заповідач, склавши своєю або чужою рукою, скріплював печаткою і передавав нотаріусу в присутності шести свідків, мав на меті отримання гарантії від шахрайства. Слід також зазначити, що були ретельно виписані двадцять одна стаття Французького цивільного кодексу 1804 р. (ст.981-1001) щодо заповітів вояків, що цілком відповідало реаліям того часу. Детально у Цивільному кодексі було заздалегідь вирішено навіть проблеми, пов'язані з фізичними вадами заповідача, такими, як німота, сліпота, невміння читати і писати [1, p. 145].

За змістом ст. 913 Цивільного кодексу Франції 1804 р. дарування або заповіт не могли перевищувати половини майна, якщо особа, яка заповідала, лишала після смерті одну законну дитину, третини майна – якщо залишалося двоє дітей, чверті - якщо в померлого троє чи більше дітей.

Спадщина відкривалась у випадку природної чи цивільної смерті спадкодавця. У постреволюційній Франції цивільна смерть вважалася заходом кримінальної відповідальності за окремі злочини, встановлювалася передусім судовим рішенням і полягала у повній втраті особою цивільної правосуб'єктності. Тобто її статус прирівнювався до стану померлої людини, тому належне особі майно, ставало предметом спадщини [3, с. 78].

Статті 720, 721 та 723 Французького цивільного кодексу 1804 р. також свідчать про ретельність висвітлення питань спадкування. Саме, виходячи з природних презумпцій виживання відповідно до віку, вирішувалося питання відповідно до положень цих статей, у разі виникнення сумнівів щодо того, хто з двох можливих спадкоємців загинув першим [1, p. 144].

Глава III «Різні способи спадкування» детально описувала коло спадкоємців та визначала порядок їх закликання до спадкування. Спадкоємцями за законом визнавалися діти та інші низхідні, а також

висхідні та бокові родичі (з рівними частками для родичів по батьківській та материнській лініям), при цьому було встановлено спадкові черги до дванадцятого ступеня спорідненості.

Важливим був зміст 732 статті Цивільного кодексу Франції 1804 р., відповідно до якої: «закон при визначенні порядку спадкування не бере до уваги ні природи, ні походження майна».

Відповідно до положень ст. 727 Цивільного кодексу не могли успадковувати ті, хто був засуджений за вбивство або замах на вбивство померлого, ті, хто поширював наклепи, звинувачуючи померлого у злочині, та ті, хто, знаючи про вбивство померлого, не повідомив про це владі.

Відповідно до статей 756-758 Цивільного кодексу Франції 1804 р. права позашлюбних дітей були звужені: їх визнавали дітьми тільки законним порядком, вони могли успадковували лише майно батька і матері, при цьому позашлюбні діти під час спадкування за законом мали право лише на половину частки майна, яку успадковували діти, народжені у шлюбі.

Глава V «Прийняття спадщини та відмова від спадщини» деталізувала порядок прийняття спадку, зокрема, ст.774 Цивільного кодексу Франції 1804 р. передбачала як просте прийняття спадку, так і з умовою опису садкового майна. У разі відмови від спадку, спадкоємець визнавався таким, який загалом не був спадкоємцем.

Низка статей Глави VI «Розподіл та повернення спадщини» Цивільного кодексу встановлювала особливості розподілу рухомого та нерухомого майна подружжям, положення щодо судової оцінки майна, часток у спадку тощо.

Цивільний кодекс Франції 1804 р. був основним джерелом спадкового права Франції у XIX ст. та приділяв значну увагу особливостям регулювання основних його інститутів.

Література:

1. The Code Napoléon Author(s): William W. Smithers Source: The American Law Register (1898-1907), Mar., 1901, Vol. 49, No. 3, Volume 40 New Series (Mar., 1901), pp. 127-147. p.147.
2. Napoleon and His Code Author(s): Charles Sumner Lobingier Source: Harvard Law Review , Dec., 1918, Vol. 32, No. 2 (Dec., 1918), pp. 114-134. p. 128.

3. Сирко М. В. Цивільний кодекс Франції 1804 року та його вплив на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. – 215 с.

РОЛЬ ВЕСТФАЛЬСЬКОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Шумський Ігор Костянтинович
кандидат юридичних наук, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID: 0000-0002-9582-0831

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3678

Вестфальські мирні домовленості (Мюнстерський та Оснабрюкський договори 1648 р.) поклали кінець Тридцятилітній війні (1618-1648 рр.), а також стали поворотним моментом, який змінив чинний доти стан міжнародних відносин і явив собою «Вестфальську систему»; вона, зі свого боку, є новим етапом розвитку міжнародного права – права ранньомодерної доби, а принципи, що були закріпленні в межах «Вестфалії», знаходять своє втілення й в основних документах міжнародного права, зокрема й в Уставі ООН [1].

Події Тридцятилітньої війни й поствоєнні мирні процеси не припиняють звертати на себе увагу фахівців-істориків, істориків права, дослідників історії міжнародних відносин. Для завершення цього кровопролитного конфлікту було складено два мирних договори: Оснабрюкський договір від 15 травня 1648 р. і Мюнстерський договір від 24 жовтня 1648 р. [2].

Переговори про досягнення миру провадилися на території Німеччини, на теренах історичної області Вестфалія. З метою дотримання принципу конфесіональної рівності переговори про умови миру між Священною Римською імперією й протестантськими державами і Швецією велися у протестантському єпископстві Оснабрюк, а з

католицькими державами та Францією – у католицькому єпископстві Мюнстері. На час переговорів обидва міста оголошувалися нейтральними та демілітаризованими.

Говорячи про специфіку, унікальність Вестфальської системи, можна виділити основні, принципові ознаки, що якісно відрізняють її як систему договорів від інших політико-юридичних домовленостей, які існували до того. Перш за все варто зазначити, що Вестфальська система нормами укладених у її межах договорів регулювала широке коло суспільних відносин і, що найважливіше в цьому – найбільш основних, соціально, політично та юридично важливих.

Вестфальська система встановлювала принципи в галузі безпосередньо міжнародного права (визнання кордонів, визнання держави як «геополітичної реальності» (факт остаточного визнання Республіки Об'єднаних Провінцій із боку Іспанії), питання врегулювання релігійних відносин і політики стосовно різних конфесій). У релігійній сфері Вестфальський мир зрівняв у правах кальвіністів, католиків і лютеран, позбавив німецьких князів права визначати релігійну належність підданих, визнав за ними право укладати договори між собою і з іноземними державами.

По-друге, важливо зазначити вже згадану роль Вестфальської системи для міжнародного права. Концептуально Вестфальський мир був сформованим із політичного і, що найбільш важливо, – правового (насамперед теоретичного) протиставлення територіально організованої, незалежної, політично автономної суверенної держави на противагу аморфній, політично роздробленій та надзвичайно казуалістичній із погляду права концепції Священної Римської імперії. До періоду Тридцятилітньої війни можна гово- рити не про міжнародне чи міждержавне право, а швидше – про відносини між правителями, представниками династії. Саме після Вестфалії міжнародне право набуло своєї легітимної «міжнародності», остаточно відмежувавшись від середньовічних феодальних норм і матримоніальної політики.

Вестфальська система та її гаранти забезпечували стабільність і непорушність саме системи відносин, не маючи на меті гарантувати лише окремі права окремих держав і за їхньою допомогою реалізувати власні геополітичні амбіції. У випадку з Вестфальським договором саме його система стає цінністю, яку гарантують тогочасні провідні країни Європи.

Під час укладення Вестфальського миру велика увага приділялася інституту міжнародно-правового визнання. Саме на Вестфальському конгресі була визнана незалежність Швейцарії та Нідерландів. З огляду на це виявилася вперше сформульованою декларативна теорія визнання. Вестфальський мир підтвердив рівноправність європейських держав незалежно від відмінності їх релігійної віри і форм державного ладу [3, с. 91].

Отже, Вестфальський мир здійснив суттєвий вплив на розвиток міжнародного права й дипломатії. Основні принципи, що були покладені в його основу, ознаменували собою настання новомодерної доби й нової епохи практики міжнародних зносин. Саме в текстах Оснабрюкського та Мюнстерського договорів сформувалися поняття суверенної держави та її основні ознаки, принципи рівності держав у взаємовідносинах, було запроваджено інститут міжнародних гарантій. Можна говорити про те, що відлік сучасного міжнародного права можна вести саме з установлення Вестфальської системи 1648 р.

Література:

1. Задорожна С. М. Загальні принципи у класичному міжнародному праві: Вест- фальський мир. *Право і суспільство*. No 6. 2018. С. 241-245.
2. Osnabrücker Friedensvertrag (Instrumentum Pacis Osnabrugensis, IPO). URL: https://www.lwl.org/westfaelische-geschichte/portal/Internet/finde/langDatensatz.php?urlID=740&url_tabelle=tab_quelle (дата звернення: 09.10.2023)
3. Ціватий В. Г. Міжнародно-політичні наслідки й фронтири Тридцятилітньої війни (1618-1648): історичний, дипломатичний та інституціональний дискурс. *Наукові записки ВДПУ ім. М. М. Коцюбинського*. No 27. 2019. С. 88-94.

СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Гребельник Олександр Петрович
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри митної справи та товарознавства,
Державний податковий університет

Косяк Олександр Вячеславович
магістрант, Державний податковий університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3685

Поглиблення процесів глобалізації та інтеграції, якими супроводжується розвиток світової економіки, передбачає гармонізацію національного українського законодавства з міжнародними стандартами та нормами. Використання і впровадження міжнародних норм потребує детального дослідження основних аспектів становлення та еволюції митної політики, яке необхідне для того, щоб осмислити її джерела, визначити основні тенденції та процеси, за якими вона розвивається та реалізується. В свою чергу, це дасть змогу визначити значення та роль митної політики в системі реалізації державних функцій, напрями її удосконалення та механізм формування. З'ясування зазначених вище аспектів, з ціллю розробки подальшої стратегії дій, стає можливим за допомогою екскурсу в історію митної політики.

За період з 1991 р. українська митна політика пройшла кілька етапів свого розвитку: від застосування організаційно-правових основ митнотарифної політики України до уніфікації систем митнотарифного регулювання та діджеталізації. Опираючися на дослідження українських науквців можна виокремети етапи становлення та розвитку митної політики незалежної України [9].

Таблиця 1

Етапи становлення та розвитку митної політики незалежної України

Етап	Роки	Характеристика етапу
I	1991–1996	формування організаційно-правових основ митнотарифної політики України
II	1997–2002	захист національного товаровиробника від іноземної конкуренції
III	2002–2012	уніфікація системи митнотарифного регулювання щодо вимог міжнародного законодавства;
IV	2013–2020	фіскальний
V	2021 - сьогодення	діджеталізація, створення цифрової митниці з метою автоматизації проходження митних процедур1

Розглянемо виокремлені етапи більш детально.

Перший етап триває з (1991-1996р.) його можна назвати формування основ митнотарифної політики. Історія вітчизняної митниці в незалежній Україні почалась із реорганізації Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР та утворення на його основі Державного комітету митного контролю України згідно із постановою Кабінету Міністрів Української РСР «Про порядок реалізації Закону УРСР «Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української УРСР» № 12 від 24 травня 1991 р. [7]. Першим системним нормативним документом, який визначив основні правові засади функціонування митно-тарифних відносин в Україні, став Закон України [1].

Невдовзі за Указом Президента України № 1 від 11 грудня 1991 р. [4] відбулося формування Державного митного комітету України, який фактично став першим центральним органом державної виконавчої влади в митній справі, підпорядковуючись КМУ.

Отже, в умовах проголошення української незалежності постала невідкладна потреба в масштабній розбудові вітчизняної митної системи, що сприяла б становленню в державі ринкової економіки, забезпечувала її територіальну цілісність та національну безпеку, зміцнювала економічну конкурентоспроможність на міжнародному та державному рівні. При цьому розвиток вітчизняної митної системи мав відбуватись на засадах урахування кращого іноземного митного досвіду, впровадження прогресивних митних інструментів та технологій, гармонізації з міжнародними митними стандартами та принципами. Але, варто відзначити, що втілення цих завдань у життя ускладнювалось з огляду на відсутність відповідного ресурсного забезпечення, наявність кризових явищ, перехідний етап розвитку економіки держави.

Вирішення зазначених проблем було законодавчо врегульовано у першому Митному кодексі України № 1970-XII від 12 грудня 1991 р. [1] та ЗУ «Про митну справу» № 1262-XII від 25 червня 1991 р. [4]. Згідно з положеннями МКУ національну митну політику було направлено на активізацію зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання та формування ринкової економіки. З метою здійснення даної політики в 1992 р. була проведена масштабна реорганізація структури управління митних органів, а саме: впродовж року було практично вдвічі збільшено кількість митних працівників (з 3997 до 6131 осіб), митних постів (зі 111 до 225) та митниць (з 26 до 52). В 1993 р. було утворено лише 20 митних постів та 13 митниць [12; 13]. Іще одним важливим нормативно-правовим документом, в якому визначались засади митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, став ЗУ «Про єдиний митний тариф» № 2097-XII від 5 лютого 1992 р. [3]. 26 червня 1992 р. Україна стала повноправним членом Всесвітньої митної організації.

Але з розвитком митної системи постали і нові виклики, зокрема: на міжнародному рівні Україна активно себе позиціонувала, тому ратифікувалися міжнародні документи та укладалися міждержавні договори, проте одночасно з цим в митній системі виявлялися акти дублювання функцій, розпочався розквіт корупції, постала необхідність у проведенні реформ. В 1996 р. Державний митний комітет перейменовують у Державну митну службу, змінилась структура, впроваджувались перші технологічні рішення щодо систем зв’язку зі всіма митницями, активно працювала Митно-тарифна рада, налагоджувалась взаємодія зі Всесвітньою митною організацією. Явними стали і проблеми митно-тарифної політики. Виважених кроків та ретельного аналізу потребували розвиток тіньового виробництва, а також необхідність захищати власного виробника та одночасно з цим дотримуватись взятих на себе міжнародних зобов’язань.

Не дивлячись на процеси вдосконалення митного законодавства, на початку наступного тисячоліття поза нормами Митного кодексу 1991 р. залишався процес послідовного становлення ринкових механізмів в Україні, питання кардинального реформування державної економіки. Окрім цього, у даному МКУ не знайшла належного втілення реалізація державної політики становлення і подальшого розвитку української митної системи, роль митних органів у митно-тарифному регулюванні, формуванні бюджету держави, організації принципової боротьби з порушеннями митних правил і контрабандою [13, с. 13].

Можна виділити ряд факторів, а саме: від'ємне сальдо платіжного балансу, падіння курсу національної валюти, висока інфляція, зумовили необхідність лібералізувати експортну діяльність. За цих умов центр тяжіння тарифної системи в регулюванні зовнішньоекономічних зв'язків «зсувався» в сторону імпорту. В 1994 р. відбуваються істотні зміни в організаційній структурі управління митних органів, які відповідно до Постанови КМУ № 465 від 8 липня 1994 р. [6] ґрунтувались на формуванні восьми територіальних митних управлінь, що підпорядковувались Державному митному комітету України. Подібна реорганізація дала можливість оптимізації розподілу функціональних навантажень між митними органами різних рівнів, удосконалення ієрархії рівнів управління митних органів, покращення управління роботою пунктів пропуску та митниць на місцях.

Другий етап (1997–2002 рр.) характрезується захистом національного товаровиробника від іноземної конкуренції. Тому з 1997 р. провідною метою застосування експортного мита стало виконання ним регуляторних функцій. Це було зв'язано із необхідністю перекриття експортного потоку важливих для національної економіки напівфабрикатів та сировини, щоб забезпечити оптимальне завантаження вітчизняних підприємств.

У цей період спостерігались такі тенденції: підвищення ставок імпортного мита, (середньозважена ставка ввізного мита збільшилася з 4,67 % у 1997 р., до 5-6 % у 1999 р.); було запроваджено експортні мита; почалося застосування комбінованого мита; практично урівняно пільгові ставки з повними; встановлено мінімальну митну вартість; введено попередню сплату імпортного мита. Усі перераховані заходи, і особливо справляння податків на кордоні, тобто до моменту фактичної реалізації товарів, поставили імпортні товари в нерівні умови щодо товарів вітчизняного виробництва.

У 1997 р. Державна митна служба обрана до складу Фінансового комітету Всесвітньої митної організації. Апофіозом протекціоністської направленості митної політики України цього періоду став Закон України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» (17.07.1997).

У 1998 році в Україні було прийнято ряд законодавчих актів, які стали основою Антидемпінгового кодексу, який чітко визначив принципи проведення антидемпінгових та спеціальних розслідувань і відповідно використання антидемпінгових та спеціальних заходів захисту

національного ринку. Крім даних інструментів регулювання, до Антидемпінгового кодексу були включені заходи щодо захисту вітчизняного виробника від субсидованого імпорту товарів з інших краї.

В цей період у 1999 р. була створена Оперативна митницю, яка уперше почала реалізовувати завдання аналітичного та інформаційно характеру, а також втілювати окремі функції управління митними ризиками. Орім цього, працівники Оперативної митниці були зобов'язані втілювати контроль за правопорушеннями на митницях.

Приймаючи до уваги євроінтеграційний вектор української зовнішньої політики, в 2000 р. був зменшений розмір максимальних ставок ввізного мита до рівня 25%. Також були зменшені ставки ввізного мита до рівня товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності. Можна зазничити що в даному періоді відбулося завершення становлення митної політики України з точку зору оптимальності та оганізаційної струкури.

Третій етап який характерезується уніфікацією систем митно-тарифного регулювання відповідно тривав з (2002-2012 рр.) 17 травня 2002 р. держава приєдналась до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодування товарів (Женевська конвенція), що сприяло спрощенню митних процедур.

В 2005 р. була прийнята поправка до ЗУ «Про митний тариф України», відповідно до якої на окремі товари була введена нульова ставка (товари металургійної і легкої промисловості, продовольчі товари, сільськогосподарська продукція), що в цілому відповідало вимогам вступу України до СОТ. Фактично еволюція вітчизняної митної політики проходила саме в контексті вступу до СОТ.

Варто відзначити, що в 2005 р. було ліквідовано регіональні митниці, тоді як уже в 2006 р. рішення про їх функціонування було відновлено, проте з обмеженими повноваженнями та у меншій кількості. Так, станом на 2006 р. було створено лише 5 регіональних митниць: Західну, Центральну, Східну, Південну та Кримську. Слід відзначити, що в 2008 р. було знову прийнято рішення про припинення функціонування регіональних митниць [13].

В 2008 р. Україна приєдналася до СОТ і цей етап став досить непростим в контексті українського економічного розвитку, так як він припав на світову кризу. В ці роки лібералізація української митної системи та політики проходила під впливом її членства у СОТ. Цей етап –

це своєрідний поштовх до початку занепаду митної сфери за різними напрямками, а найбільший негативний вплив спричинило фактичне припинення міжнародного митного співробітництва. Це не забезпечувало можливостей для впровадження прогресивних митних інструментів та технологій, прогресуючого розвитку національної митної системи, гармонізації та якісного удосконалення митного законодавства із міжнародними нормами і т. п. [12, с. 8].

У період 2009-2012 рр. продовжувалося реформування системи митних органів України на принципах дотримання балансу між ефективністю митного контролю та сприяння зовнішній торгівлі. В основу змін було покладено Концепцію реформування діяльності митної служби України «Обличчям до людей».

У грудні 2012 р. Указом Президента України шляхом реорганізації Державної митної служби та Державної податкової служби було утворено Міністерство доходів і зборів України. При цьому функції формування та реалізації єдиної державної митної політики було покладено на Міністерство доходів і зборів України.

В 2012 р. набув чинності новий Митний кодекс України [2]. Така необхідність зумовлена, з одного боку, необхідністю переглянути принципи роботи системи митно-тарифного регулювання ЗЕД, а з іншого – прагненням законодавців узгодити українську нормативну базу ЗЕД з міжнародними стандартами, привівши її до вимог таких НПА, як Стамбульська конвенція про тимчасове ввезення, Кіотська конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур, Генеральна угода про тарифи й торгівлю та інші акти міжнародного права. Необхідність вдосконалення реалізації митної політики та здійснення митної справи була реалізована через створення в грудні 2012 р. Міністерства доходів і зборів України. Це призвело до того, що вперше формування та реалізація державної митної політики стали функціональним завданням лише одного міністерства [13, с. 14].

Четвертий етап який тривав з (2013-2019 рр.) характерезується наповненням державного бюджету за рахунок оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Міністерство доходів і зборів України функціонувало близько 2 років та відповідно до Постанови КМУ № 160 від 21 травня 2014 р. № 6720, згідно з якою було ліквідовано Міністерство доходів і зборів, а вже 21 травня 2014 року Уряд приймає постанову № 16021, якою утворює Державну фіскальну службу [8]

Одним із негативних факторів, який став суттєвою перешкодою до підвищення ефективності діяльності митних органів у системі фіскальної служби, стала надмірна бюрократизація процесів, яка, у свою чергу, була спричинена «об'єднанням» [9, с 35].

Тому у кінці 2019 року відбулася чергова реорганізація Державної фіскальної служби шляхом поділу на Державну податкову службу України та Державну митну службу України.

Пятому етапу храктерно діджеталізація, створення цифрової митниці з метою автоматизації проходження митних процедур який триває (2021 – сьогодення.

Діджеталізація реалізується у

- створення SMART-митниць задля безперешкодної торгівлі, тобто максимальна автоматизація процедури митного оформлення;

- впровадження загальноприйнятих, єдиних рамкових підходів для розвитку е-митниць;

- Запуск електронної черги на митницю, що полегшує водія час очікування під час заїзду на митницю

В наш час митна політика за формальними ознаками (використання нетарифного регулювання та рівні митних тарифів) є ліберальною, проте щодо реалізації прикордонних та митних процедур – корумпованою та непрозорою, тому вона і не є ефективною.

Перед митною службою та державою постала важлива задача – домогтися ефективності національної митної системи та митної політики, бо у іншому випадку вона не може в повному обсязі оптимізувати імпорт та реалізувати власний експортний потенціал.

Перспективами подальших досліджень є поглиблений аналіз законодавчої бази щодо проведення реформ в національній митній системі, що дасть можливість виявити ключові недоліки та переваги нормативно-правового забезпечення митної сфери на різних етапах розвитку митних органів і стане аргументованою базою для удосконалення чинного українського митного законодавства в умовах інтеграції до Європейського Союзу.

Література:

1. Митний кодекс України від 12.12.1991 № 1970-XII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12

2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17

3. Закон України «Про єдиний митний тариф» від 05.02.1992 № 2097-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12
4. Закон України «Про митну справу» від 25.06.1991 № 1262-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-12
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення територіальних митних управлінь» від 08.07.1994 № 465. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» від 18.12.2018 № 1200. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Державної фіскальної служби» від 21.05.2014 № 160. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-%D0%BF
8. Наказ Державної митної служби України «Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України» від 20.12.1996 № 564. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mk96110
9. Розвиток митної політики України в котексті реалізації економічних функцій держави, монографія, За редакцією доктора економічних наук, професора О. П. Гребельника 2021 Університет державної фіскальної служби України. 266 с.
10. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 4-9.
11. Нагорічна О. С. Еволюційні аспекти становлення та розвитку митної політики в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2019. № 2 (43). С. 12-18.
12. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation_dialogue/Ukrainian_customs_service_Savarets_2017.pdf
13. Ченцов В. Еволюція управління митною системою України в 1990-2000-х рр. Матеріали V міжнародної наукової школи-семінару «Історія торгівлі, податків та мита», 27-28 жовтня 2011 р. Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2011. С. 8-10.

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ В ПОВІТОВОМУ МІСТІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГУБЕРНСЬКОЇ ПРЕСИ

Кузнець Тетяна Володимирівна
доктор історичних наук, професор,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
ORCID: 0000-0002-9282-110X

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3675

Містознавча тематика в сучасній українській історіографії не втрачає своєї актуальності з огляду на декілька чинників, серед яких: можливості широкого використання методологічного інструментарію, накопичення досвіду висвітлення освітньо-культурного середовища населених пунктів, у тому числі повітових міст та містечок, розвиток досліджень соціальної, міської, локальної історії. Незаперечним здобутком історіографії є дослідження О. Прищепи про культурно-освітнє середовище повітових міст і містечок Правобережної України [1]. Більш дотичним до даної розвідки є дослідження О. Карліної про театральне життя у повітових містах Волинської губернії [2] та С. Щербак про театральне мистецтво як вид інтелектуального дозвілля дворянства Харківщини у другій половині XIX – на початку XX ст. [3]. Хоч ці праці мають інші від наших територіальні рамки, все ж їх автори досліджують історичний досвід розвитку театрального мистецтва як прояву інтелектуального дозвілля дворянства, висвітлюють театральне життя в повітових містах.

Одним з одинадцяти повітових міст Київської губернії у XIX – на початку XX ст. було місто Умань. За всеросійським демографічним переписом 1897 р. в Умані мешкало 31016 осіб, і за чисельністю населення вона випереджала такі повітові міста губернії як Черкаси (29600 осіб), Звенигородка (16923 особи), Чигирин (9872 особи), Канів (8855 осіб) [4]. Тобто це було густонаселене місто, мешканці якого у різний спосіб задовольняли свої культурно-освітні потреби. Одним з проявів інтелектуального дозвілля уманців було відвідування театру.

Історія театру в Умані ще чекає на комплексне дослідження, а метою даної розвідки є введення в науковий обіг інформації про театральне

життя, яка зафіксована на сторінках губернських газет кінця XIX – початку XX ст.

Політична та літературна газета «Заря» видавалась в Києві з 1880 до 1886 року, а літературно-політична і економічна газета «Киевское Слово» виходила у 1886 – 1905 роках. На їх сторінках уміщувалась різноманітна інформація про соціально-економічне та культурне життя населення Київської губернії, серед якої п'ятнадцять публікацій присвячено театральному життю у повітовому місті Умань. Переважна більшість опублікованих матеріалів стосувалася гастролюючих в Умані театральних труп, але газети повідомляли і про ставлення уманців до театрального мистецтва, і про місцевий уманський театр, і про смаки уманських театралів, і про аматорські театральні вистави.

На гастролі до Умані приїздило чимало театральних труп. У травні 1884 р. «Заря» повідомляла про перебування в місті відомої театральної трупи під керівництвом пана Аркадіна. Вистави відбувалися на сцені літнього театру у міському саду Шато-де-Флер. Кореспондент газети писав, що судячи з перших вистав (а це були: «Бешенные деньги» та «Перемелится – мука будет»), можна стверджувати, що Умань ще не бачила таких артистів. Шкода тільки, що ціни за квитки дуже високі і тому недоступні для більшості мешканців» [5, с. 3].

У квітні 1887 р. на гастролі в Умань приїхала театральна трупа під керівництвом пана Максимова. В інформації про це в газеті «Киевское слово» зазначалося, що можна сподіватися, що уманці, які не знають куди себе подіти від нудьги, старанно відвідуватимуть театр, який обіцяє бути цікавим, частково дякуючи майстерності та досвідченості Максимова, а частково, дякуючи справнику Любовицькому, який звернув належну увагу на зовнішній благоустрій театру» [6, с. 3]. Публікувала газета і суб'єктивні оцінки гри акторів. У номері за 22 травня 1887 р. уміщена коротка замітка про уманську публіку і про театральних артистів. Кореспондент з Умані писав, що хоче «присоромити нашу інтелігенцію, яка, не маючи цілий рік ніякої розваги, окрім баталій на вічно зеленому полі, відмовляється підтримувати артистів упродовж 3 – 4 місяців, від чого справи нашого театру не зовсім добрі «А між тим актори грають доволі пристойно і репертуар у трупи хороший. З артистів виділяються хорошим виконавством Максимов і пані Чистякова, задовільною є гра Дунаєва та Караулова» [7, с. 3]. Від оцінок інших дописувач утримався, але зазначив, що і зовнішній вигляд театру, і пожежна безпека в приміщені значно поліпшені.

А в наступному 1888 році в Умані гастролювала театральна трупа під керівництвом артиста імператорських театрів П. Л. Скуратова. Рівень гри оцінювався як «дуже задовільний». Кореспондент з Умані писав до «Киевского Слова», що на першому плані, – звісно, Скуратов, «гра якого може бути названа прекрасною. З інших виконавців потрібно відмітити пані Штольц-Туманову, Сергєєву і Рогожина та Вербіна; останній ще зовсім молодий артист, надзвичайно талановитий, його виконання комічних ролей дихає правдою, а дикція бездоганна» [8, с. 3].

Про ставлення уманців до театру «Киевское Слово» написало в одному з серпневих номерів 1890 року. Зокрема зазначалося, що збори від вистав зазвичай не великі і якби місцева інтелігенція, в основному службовці, фінансово не підтримувала театральні трупи, то театр в місті існувати не зміг би. Але в Умані на театр дивляться як на справу сімейну, переймаються усіма його проблемами та інтересами і з усіх сил намагаються дати артистам можливість прожити, а потім поїхати» [9, с. 3].

Після перебування в літньому приміщенні у міському саду «Шато-де-Флер», уманський театр у грудні 1896 р. отримав власну будівлю у центрі міста. «Киевское Слово» повідомляло, що незважаючи на просту архітектуру, зведена будівля театру радує кожного театрала. Адже на гастролі до Умані приїжджали такі відомі у театральних колах особи як: Козельський, Горев, Дальський, Скуратов, Садовський зі своєю «зіркою», а також – Невєрова, Глєбова та ін.; і усіх цих поважних гостей приймали «в балаганах» [10, с. 3].

Нове приміщення театру було зведене у сквері на Костельній вулиці. Його збудував приватний підрядник Кіреєвський з умовою про те, що упродовж 20 років прибутки належатимуть йому, а потім приміщення стане власністю міста. Будівля театру була пристосована і під цирк: при незначній перестановці глядацька зала перетворювалась на арену з місцями для глядачів довкруж. Урочисте відкриття театру було заплановане на 26 грудня, і з цієї нагоди запрошена театральна трупа М. Саксаганського.

Як тільки трупа М. Саксаганського прибула до Умані, усі квитки на спектаклі були викуплені, а уманці підготували М. Саксаганському і І. Карпенку-Карому вітальну адресу з подякою за увагу до їхнього міста, – писало «Киевское Слово 11 січня 1897 року [11, с. 3]. Про будівлю

театру газета повідомляла, що вона простора: 3 яруси лож, балкони, великий партер і 3 ряди галереї. Власністю міста театр мав стати через 24 роки з часу відкриття.

У січні 1897 р. була опублікована в «Киевском слове» така інформація про театральне життя в Умані: великим успіхом користувалась п'єса Івана Карпенка-Карого «Розумний та дурень», а на водевіль «Після ревізії», у якому висміювалися вади старшини і волосних писарів, мировим посередником Івановим були запрошені усі старшини і писарі 1-ї дільниці Уманського повіту. «Дуже приємно було дивитися на задоволених старшин, які сміялися до сліз. Роль старшини виконував Іван Карпенко-Карий і його гра була неперевершеною, а прочитання ним службової «бумаги» викликало шквал овацій і виклик на біс. За вимогою публіки повторена була і пісня «Во саду-ли в огороде». Прекрасно грав роль писаря пан Чигорський, а його танець з панею Сусловою теж зірвав хвилю аплодисментів [12, с. 3].

Уманський театр і критикувався, і представлявся як осередок культурного життя в місті. В одній і тій самій замітці на шпальтах «Киевского Слова» від 6 листопада 1897 р. повідомлялось, що «хоч театр новий, але...не має ніяких акустичних умов, невелика сцена з вічними протягами, вузькі коридори і т.д.» [13, с. 4]. Та і при таких недоліках, на сцені театру виступали відомі артисти. Так, гастролі артиста М. Є. Медвєдьєва пройшли з великим успіхом. Він виконував партію Германа в «Піковій дамі», партію Ленського в опері «Євгеній Онєгін», партію Єлізара в «Жидовці». Усі квитки були розкуплені і публіці за особливу плату ставили стільці на проходах. Талановите виконання цих партій магічно діяло на публіку, яка наділяла виконавця довгими і бурхливими овоціями [13, с. 3].

Яскравою подією в культурному житті Умані 1900 року був приїзд у жовтні місяці «Київського товариства малоросів» у складі 60-ти осіб. В інформації про його гастролі в Умані газета «Киевское Слово» повідомляла, що «трупа має власний оркестр і загалом відрізняється солідною постановкою справи... У складі групи такі відомі артисти як: Ратмірова, Борисоглібська, Шевченко, Гамалій, Туманова, Чубата; актори – Разсудов, Карпенко, Рафальський, Чубатий, Шепелєв, Жулинський, Туманов, Вороний; дирижер оркестру – Васильєв. Уже зіграно 12 вистав і усі вони мали незмінно великий успіх» [13, с. 3].

Гастролі трупи мали продовжуватися до 10 листопада і уманці висловлювали побажання про зменшення вартості квитків для учнів.

Не всі театральні трупи мали успіх на уманській сцені. У червні 1902 р. до «Киевского Слова» надійшла кореспонденція з Умані про гастролюючу там трупу М. І. Мартинова, яка не мала хороших зборів. Кореспондент пояснював це тим, що не можна пропонувати глядачам тільки драматичні вистави, бо життя і саме приносить чимало драм, а тому хочеться, і веселих, розважальних сюжетів. «По-друге, пан Мартинов склав собі переконання, що для уманської публіки не потрібно старатися і постановка вистав стала гіршою, – писалося в київській газеті. А по-третє, давно пора б знайти актора на роль коханця, бо у трупі такого не було [14, с. 3]. На думку автора кореспонденції, взяття до уваги цих побажань може гарантувати трупі М. І. Мартинова успіх.

Нерідко гастролюючі трупи вдавались до благодійності. Так, 21 липня 1902 р. трупа А. К. Золотарьова зіграла в уманському театрі комедійну виставу «Руйнування Помпеї», яку доповнювало музикальне відділення, зібрані кошти від яких у сумі 150 руб. були передані уманській жіночій гімназії. «Киевское Слово» в інформації про це зазначало, що «завдячуючи благородній меті вистави, а також участі в ній талановитої провінційної артистки М. А. Нінінської сума зібраних коштів виявилась доволі значною для Умані» [15, с. 3]. Музикальне відділення тривало півтори години і супроводжувалось бурхливими аплодисментами публіки.

Сцену уманського театру іноді займали і аматори. Так, 26 січня 1903 р. в кореспонденції до «Киевское Слово» з Умані повідомлялося про поставлену робітниками українську драматичну виставу «Дай серцю волю, заведе в неволю». Вона була спеціально зіграна для робочого люду, вартість квитка становила до восьми копійок і театр був переповнений [16, с. 4].

Бували в уманському театрі і іноземні трупи. Так, 4 листопада 1903 р. гастролі в Умані розпочала німецька трупа Д. Сабсая. Глядецьку публіку складали, переважно, євреї, – писала газета «Киевское Слово» [17, с. 4]. Квитки розкуплялися миттєво, особливо дешеві, і навіть з’явилися перекупники, які заробляли їх перепродажем.

Таким чином, виявлена у київських губернських газетах «Заря» (1880 – 1886 рр.) та «Киевское Слово» (1886 – 1905 рр.) інформація про театральне життя в Умані розширює знання про культурне наповнення повсякденності населення повітового міста наприкінці XIX – на початку XX ст. Вона доповнює міську історію і збагачує джерельну базу історії України загалом.

Література:

1. Прищепа О. Освітньо-культурне середовище повітових міст і містечок Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст.: теоретичний зріз проблеми. *Регіональна історія України: Зб. наук. статей*. К., 2014. Вип. 8. С. 143-154.
2. Карліна О. Театральне життя у повітових містах Волинської губернії в першій половині XIX ст. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. університету імені Лесі Українки*. 2013. Вип. 21. С. 27-32.
3. Щербак С. І. Театральне мистецтво як вид інтелектуального дозвілля дворянства Харківщини у другій половині XIX – на початку XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 45. Т. 1. С. 158-161.
4. Кузнець Т. Населення Уманщини в XIX – на початку XX століття: Монографія. К., 2005. 195 с.
5. Из Умани. *Заря*. 1884. 11 мая. С. 3.
6. Из Умани. *Киевское Слово*. 1887. 28 апреля. С. 3.
7. Из Умани. *Киевское Слово*. 1887. 22 мая. С. 3.
8. Умань. *Киевское слово*. 1888. 8 июня. С. 3.
9. Умань. *Заря*. 1890. 17 августа. С. 3.
10. Нам пишут из Г. Умань. *Киевское Слово*. 1896. 22 декабря. С. 3.
11. *Киевское Слово*. 1897. 11 января. С. 3.
12. Из Умани. *Киевское Слово*. 1897. 24 января. С. 3.
13. Умань. *Киевское слово*. 1897. 6 ноября. С. 4.
14. Г. Умань. *Киевское слово*. 1902. 18 июня. С. 3.
15. Г. Умань. *Киевское слово*. 1902. 29 июля. С. 3.
16. Г. Умань. *Киевское слово*. 1903. 26 января. С. 4.
17. Г. Умань. *Киевское слово*. 1903. 20 ноября. С. 4.

ЗМІНА СТАНОВИЩА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ З СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЕРЕДИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Карабін Олександр Юрійович
аспірант кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького
ORCID: 0000-0002-6396-6553

Науковий керівник: Земзюліна Наталія Іванівна
докторка історичних наук, професорка,
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3682

Довгі роки тематика військового полону була темою яку історики, як правило, оминали у своїх працях. Причиною було перш за все те, що вони основну увагу звертали на причини, безпосередній перебіг і результати бойових дій. Дослідження ж долі полонених солдат, відходило на задній план, де і губилося за серіями військових перемог і масштабами післявоєнних змін. Популярною тема військового полону стала лише у XX ст., після двох світових воєн, що вражали не лише своїм розмахом, а і кількістю військовополонених, не помітити яких вже було неможливо. А також увагу привертає насильне переселення великої кількості населення, що стало справжнім феноменом XX ст. [1].

У період общинно-родового ладу війни траплялися не часто, бо племена не були зацікавлені у їхньому веденні через вірогідність втрат серед членів свого племені. Тому найчастіше причиною війни було порушення кордону, вбивство чи образа, якщо цей конфлікт не можна було вирішити мирним шляхом. У таких війнах полонених чоловіків, як правило, просто знищували, а жінок і дітей перетворювали на членів племені. Рідко, але траплялося й таке, що через великі втрати, у члени племені перетворювали й деяких полонених чоловіків [2, 180-190]. Причиною такої долі полонених було те, що в умовах, коли праця у середині племені була колективною за принципом кооперації, їх утримання було економічно не вигідним.

Коли з’явилося рабство, то основним їх джерелом рабів стають полонені [3, 11]. Для того, щоб отримати нових рабів навіть спеціально розпочинаються військові дії [4]. Таким чином, війни перестають бути тільки способом вирішення конфлікту, а перетворюються на регулярний промисел по здобуттю рабів та інших матеріальних цінностей [3, 12]. Наприклад, у алеутів, при розподілі військової здобичі, всіх полонених забирав собі керівник і привілейовані воїни. Всі інші отримували лише захоплену зброю, одяг та інші трофеї [2, 180-190]. Всіх полонених перетворювали на рабів або приносили їх у жертву [5].

У процесі розвитку інституту рабства, експлуатація рабів посилюється. Тепер вважалося вигідним купити раба і вижати з нього максимум за мінімальний термін [3, 9]. Крім цього раби тепер ночують і харчуються окремо від своїх господарів, їхня кількість збільшується, а ставлення до них стає досить жорстоким. У Спарті практикувалися масові напади на рабів під час проведення деяких свят. Іноді раба страчували під час ритуальної церемонії похорон, ініціації, побудови нового будинку, човна, тощо [2, 180-190]. У Стародавньому Римі раб прирівнювався до звичайної речі, яка повністю перебуває у власності її господаря. Згідно римського права господар міг зробити з рабом все, що йому заманеться. Але це не означає, що він обов’язково мав з нього знущатися. Як правило господар до раба ставився бережливо, як до предмета, яким він повністю володіє і який коштує грошей. Джерелом рабів у Римі також були військовополонені, яких римська армія здобувала в своїх численних походах, а потім продавала їх на аукціоні. До речі вартість раба залежала від того, як успішно ведуться загарбницькі війни в яких їх здобувають. Так для прикладу, у середньому звичайний раб коштував 400-500 динарів, а під час особливо успішних походів, у яких було захоплено величезну кількість військовополонених, ціна на раба іноді навіть падала до 4 динарів. Найбільш тяжким було становище рабів, яких продавали у гладіатори [6, 47-50].

У середньовічній Європі існувало декілька різних концепцій ведення війни, від яких залежало, як переможені будуть ставитися до військовополонених. Однією з них була концепція середньовічної війни «mortelle», що означало «смертельна війна» або «війна вогню і крові». Вона велася дуже жорстоко. Головним у таких війнах було максимальне винищення ворога: єретика, язичника чи сарацина. Всіх поранених ворогів добивали, а полонених взагалі намагалися не брати. Тих, кого все ж таки

взяли у полон, дозволялося катувати не звертаючи увагу на різницю у станах.

Абсолютно інше було ставлення до полонених під час ведення іншої концепції середньовічної війни «guerroyable», що означало «лицарська війна», або «чесна війна». Така війна велася між європейськими лицарями, в якій вони мірялися силою, з метою з'ясування яка сторона сильніша, а не для винищення один одного. У цій війні ворогуючі сторони ставилися з повагою до свого противника і дотримувалися всіх правил і умовностей. Походження цього виду війни було германським і сприймалося як «божий суд», в якому Бог розсудить лицарів на полі бою і дасть перемогу тому, хто з них правий. Крім цього важливим було те, що обидві сторони були християнами і входили до одного лицарського стану, обидві родовиті, обидві вийшли на поле бою, щоб змагатися по волі божій. А головне для лицарів іноді не так вже й важливо було, хто в результаті війни стане їхнім верховним сюзереном, наприклад, Капетінг чи Плантагенет. До того ж у середні віки лицарський «кодекс честі» вимагав від лицаря поваги до переможеного. Але йшлося лише про особу не нижчу за статусом ніж переможець [4]. Щодо долі полоненого лицаря, то їх, як правило, просто відпускали за викуп. Більш жорстокими були війни з національним забарвленням, або з участю міського ополчення.

У XIII – XIV ст. концепція «малокровних» війн зникає, і вже у пізньому середньовіччі в битвах гине від 20 до 50% учасників з ворожої сторони. Вже у 1346 р. Едуард III у битві при Креси наказав не брати полонених до кінця битви. Єдиним островом «лицарської війни» залишалися війни кондотьєрів у Італії. Там з обох сторін воювали наймані армії, які домовлялися між собою про те, що будуть намагатися вести битву з мінімальними втратами з обох сторін. Іноді вони взагалі домовлялися про безкровну імітацію битв. Зрозуміло, що в таких умовах знущатися з полонених ніхто не буде [6].

Під час російсько-турецьких війн XVIII ст. серед російських солдат побутувала думка, що турки їх у полон не беруть, перебувають у бою під дією наркотичних засобів і вирізняються віроломством. Тому при виборі, взяти турка у полон, чи вбити, російські солдати часто обирали останнє. Щоб з цим якось боротися, солдатам навіть почали надавати грошову винагороду за захоплених у полон турків. Велика кількість турецьких військовополонених гинула під час їхнього переміщення. Однією з причин була байдужість до них російських посадових осіб. Хоча

турецьких і татарських зброярів, при виявленні, негайно направляли у зброярні Тули [9].

Під час російсько-швецької війни 1700-1721 рр. полонених росіян і українців, на думку В.В. Станіславського, шведи на кораблях вивозили до Швеції, де змушували працювати на будівництві оборонних споруд. Значна їх частина там загинула від голоду і хвороб, хоча деякі з них там змогли одружитися зі шведками і залишитися там жити. Тих, хто залишився, після підписання Ніштадського миру шведи повернули на батьківщину [10].

У 1812 р. військовополонених французької армії відправляли у губернії, що були не далеко від театру військових дій [11]. Там тягар їхнього забезпечення харчами, одягом і місцем перебування лягав на плечі губернаторів [12]. Козаки, що конвоювали їх у місця утримання через нестачу засобів конвоювання і охорони почали продавати фізично здорових військовополонених у сільські і дворянські господарства як працівників-рабів. Їх продавали за ціною від 50 коп. до 1 руб. за одного, у той час, коли корова коштувала половину рубля. Деяких з них дворяни купували як вчителів французької мови для своїх дітей, хоча солдати розмовляли далеко не літературною мовою, але коштували у сотні разів дешевше ніж обійшлося б найняти вчителя з Франції, якому потрібно було б платити до тисячі рублів у рік. Крім того, значна кількість блукаючих солдат розбитої французької армії, що ще не потрапила у полон згодна була працювати за їжу і тепло на кого завгодно. Деякі дворяни взагалі приписували куплених військовополонених до своїх кріпосних [13]. Становище полонених французів було жахливим і вони часто гинули під час їх переміщення. Не було законодавчо оформлено питання їх поховання. Через світську і церковну пропаганду солдат наполеонівської армії не вважали християнами і їм часто відмовляли у місці на кладовищі. Померлих у дорозі часто хоронили прямо біля доріг. Іноді спалювали, або, навіть, залишали без поховання. Якщо полонені вмирали у якомусь населеному пункті, то їх часто хоронили за його межами, іноді у братських могилах [12].

Отже, виходячи з усього вище зазначеного можна зробити висновок, що становище військовополонених у різні періоди розвитку людства постійно змінювалося. Так само воно різнилося й у залежності від того, до якої країни, чи племені воїн потрапляв у полон. Ставлення до полонених було дуже різноманітне, від жорстоких катувань і вбивства, з метою максимально завдати страждань, перетворення на раба чи

продажу за викуп до прийняття у плем'я як рівноправного його члена. Також на становище військовополонених часто впливав їхній суспільний статус, чи якась робоча спеціальність. Так у Середні віки й Ранній новий час до полонених вихідців з аристократичних кіл, нерідко ставилися з певною повагою і їм навіть дозволялося у полоні заводити собі прислугу. Полонених з важливими спеціальностями іноді залучали у галузях, де вони були фахівцями. Але крізь віки у ставленні до військовополонених прослідковується одна важлива риса. Вони тепер належать не самі собі, а комусь. І той хтось намагається з них отримати для себе якусь користь. Тому частими випадками є продаж полонених зацікавленим у них особам. Це було й у Стародавній Греції й Римі. Це ж відбувалося і з полоненими французами у Росії в 1812 р.

Список використаних джерел і літератури:

1. Лавров А. С. Військовий полон і рабство на кордонах Османської імперії та Російської держави у XVII – на початку XVIII століття. URL: http://www.perspectivia.net/publikationen/vortraegemoskau/lavrov_kriegsgefangenschaft/#sdfootnote3sym (дата звернення:09.10.2023)
2. Перщіц А. І. (1982). Історія первісного суспільства. М.: Вищ. школа. 223 с.
3. Кустова Т. М. (2001). Історія економіки. Рибінськ. 129 с.
4. Потильчак О. В. (2005). Радянські режимні установи для військовополонених та інтернованих в УРСР (1939-1954 рр.): Організація, дислокація, структура: дисертація кандидата історичних наук. К.. URL: http://npu.edu.ua/!e-book/book/html/D/iio_kdsd_radyanskui_viiskovui_polon_v_Ykraini (дата звернення:09.10.2023)
5. Мінаєва Т. (2007). До питання про статус військовополонених у міжнародному праві наприкінці XIX – на початку XX ст. *Історична панорама*: Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність "Історія". Чернівці: Рута. Вип. 4. С. 7-16.
6. Римське приватне право: Курс лекцій / Хутиз М.Х. М.: Биліна, 1994. 170 с.
7. Уваров Д. Військові втрати у Середньовіччі URL: http://www.xlegio.ru/ancient-armies/military-organization-tactics-equipment/medieval-military-losses/ (дата звернення: 09.10.2023)
8. Гроцій Г. Про право війни та миру (1625). URL: http://library.nlu/edu/ua/POLN_TEXT/COMPLEKS/KURS_ (дата звернення:09.10.2023)

9. Познахірев В. В. (2011). Еволюція положення турецьких військовополонених у Росії наприкінці XVII – на початку XX ст. Наукові записки: електронний науковий журнал Курського державного університету. № 3 (19). Т 2. Курск. URL: http://scientific-notes.ru/pdf/021-015.pdf (дата звернення:09.10.2023)
10. Станіславський В. В. (2013). Невідомі сторінки україно-шведських відносин: військовополонені козаки у Швеції під час Великої Північної війни. *Україна в Центрально-Східній Європі*. Вип. 12-13. С. 461-462.
11. Самович А. Л. (2010). Російська влада та військовополонені «Великої армії» Наполеона в 1806-1807 рр. *Влада*. № 10. С. 111-114.
12. Морозова А. В. (2012). Документи Держархіву Чернігівської області про військовополонених Великої армії в Чернігівській губернії. *Сіверянський літопис*. № 5-6. С. 59-70.
13. Сироткин В. Г. Доля полонених солдатів і офіцерів Великої армії у Росії після Бородінської битви. Електронний архів «Меморіал Вітчизняної війни 1812». URL: http://www.museum.ru/museum/1812/Library/Borodino_conf/2000/Sirotkin.pdf (дата звернення:09.10.2023)

МЕНТАЛІТЕТ СТАРОДАВНІХ ГРЕКІВ: ПСИХОЛОГО-КУЛЬТУРУЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Коваленко Ольга Олександрівна
магістр історії, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: Мірошніченко Світлана Валентинівна
кандидат історичних наук, доцент, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3677

З найдавніших часів і досі феномен менталітету досліджують представники майже всіх суспільствознавчих і гуманітарних наук. Але у зв'язку з динамічністю розвитку сучасного наукового дискурсу важливого значення у процесі формування ментальності набуває історична пам'ять. Колективна ментальність народу формується під впливом історичних знань, які завжди дають можливість зрозуміти місце індивідуума як в

системі еволюційних процесів нації, так і в цивілізаційному розвитку світової цивілізації. Значення менталітету як сукупності соціально-психологічних настанов, навичок свідомості, які формують способи бачення світу та уявлення людей, що належать до тієї чи іншої культурної спільноти, в історії грецької античності важко переоцінити. Більше того, вагома частка його залишається провідним маркером у визначенні соціально-культурного феномену сучасних греків і до сьогодні [2].

Тому метою даного дослідження є аналіз чинників, проявів і трансформації ментальних характеристик стародавніх греків, їх впливу на формування унікальної давньогрецької цивілізації.

Відомо, що бідні природні умови Стародавньої Греції вплинули на формування менталітету давніх греків. Аттика, сусідня з нею Мегаріда і багато інших областей Греції – території, де були відсутні нормальні умови для заняття землеробством, що виробляло у хлібороба таку важливу рису, як працьовитість. Життя хлібороба тут було достатньо важким. Селянин повинен був щодня розчищати свій крихітний наділ від бур'янів і зсувів з гір, що нависали над його ділянкою, різного сміття, носити воду для зрошення своєї ділянки і в той же час оберігати його від весняного паводку, а також робити тераси, де могли рости оливкові дерева.

Величезна праця, вкладена у землеробство, не виправдовувала витрачених зусиль: урожай часом був настільки мізерним, що його ледве вистачало, щоб якось протриматися до весни. Відомий поет Алкман, який жив у Спарті, в одному з фрагментів свого твору, що дійшов до нас, буквально проклинає весну, називаючи її найважчим і ненависним часом року, коли вже практично закінчилися запаси їжі, що зберігаються з осені, і загроза голоду стала цілком реальною. Завдяки безперервній боротьбі за існування з роками формувались в характері давніх греків такі риси менталітету, як економність та ощадливість.

Природні умови були серйозними вихователями еллінів. По суті, вони виробили у греку одну важливу рису – аскетизм. Він привчився задовольнятися малим і багато в чому собі відмовляти [3]. Харчовий раціон навіть заможного грека на кожен день складався з ячмінного хліба, оливок, деяких видів овочів, дрібної риби типу анчоуса, приготованого власноруч козячого або овечого сиру. М'ясо на столі грека було не часто.

Елліни швидко пристосувалися до важких природних умов, властивих їх країні. Техніку обробітку крихітних земельних ділянок вони довели до досконалості, що дозволяло їм вирощувати найкращі сорти вин та оливкової олії, не маючи при цьому серйозних конкурентів. Щоправда, у виноробстві згодом конкуренцію їм склали італіки, які, на відміну греків, виробляли білі сорти вин.

Греки мали винахідливість, спритність, були здатні знайти вихід з будь-якої важкої ситуації. Тому далеко не випадково, що як приклади для греків служили Сізіф, Прометей, Одіссей: греки цінували у людях такі якості, як хитрість і спритність.

Будучи за характером людьми заповзятими та винахідливими, елліни мали ще одну рису характеру, яка також допомагала їм виживати – мобільність, що межувала з непосидючістю і схильністю до постійної зміни місця проживання. Будучи людьми відважними і володіючи авантюрними нахилами, греки почали прокладати зовсім нові й незвідані раніше морські шляхи [3].

Менталітет античних греків первісно був тісно пов'язаний із системою давньогрецьких міфів: у персоніфікованих сказаннях про неосяжне навкруги та героїзм своїх попередників, які у свідомості давніх греків ставали напівбогами із власними жертовниками і храмами.

Агон, агональність (суперництво, змагання, «гра» у широкому сенсі) пронизував усі сфери життя античних греків, з часом став головним принципом грецького суспільства, структуроутворюючим елементом суспільного життя. Агональність формує повсякденне життя, перетворюючись на традицію, глибоко укорінену в суспільстві. З неї народжується філософія, риторики, колективні розваги, спорт, театр, свята, тощо. Активне відношення до життя продукувало певні символи тієї чи іншої епохи в історії стародавньої Греції: докласичний період – це спорт і театр, творчість, класичний – філософія, риторика та наука.

Наявність полісу (самоврядної громадянської общини), який надавав значний набір прав та індивідуальних свобод повноправному греку, формувала схильність до індивідуальної творчості в різних сферах культури і політичної діяльності. Це зумовило, на відміну від ментальності мешканців стародавнього Сходу, критику традицій та авторитетів, гостру політичну і соціальну боротьбу у полісах. Зовнішні процеси і внутрішнє напруження, частково провоковане самими греками,

з часом призвели до цілої низки подій, які запустили складний процес ментальної кризи, за якою почалася гостра політична та економічна. Поліс як феномен античних греків, перехопили стародавні римляни, як і більшість здобутків більш розвинених цивілізацій-попередників. Але використали ці здобутки під зовсім іншим кутом зору.

Римська культура з яскраво вираженим «маскулінним характером» постійно стикалася із грецької більш «фемінізованою» культурою, з її багатослівністю, абстрактністю, лукавством, гнучкістю й варіабельністю, емоційністю, сентиментальністю. Всі ці відмінності обумовлюються історичним розвитком двох етносів. Греки обігнали римлян у культурному розвитку, і в момент піка їх контактів, коли землеробський народ зазнав контакту з торговельним, за плечима у квиритів було шість століть безперервних війн, а у еллінів – дев'ять століть розвитку культури [1].

Отже, означені ментальні характеристики можуть бути пояснені особливостями способу життя стародавніх греків, у свою чергу, зумовленими природним середовищем, оригінальною релігійно-міфологічною свідомістю, розвиненою агональною природою, феноменом полісної організації. Переорієнтація світу на римське домінування спричинила певний симбіоз грецької і римської цивілізацій, обумовлений спадково-антагоністичною взаємодією.

Література:

1. Пантелєєва І. А. Симбіоз грецької й римської цивілізацій як результат антагоністичної взаємодії античних культур // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць, 2009. № 3(27). Ч.1. С. 51-55.
2. Сніговська О. В. Розуміння ментальних особливостей носіїв грецької мови в контексті формування навичок міжкультурної комунікації майбутніх міжнародників// Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. Вип. 2(2). С. 62-67.
3. Гусак П., Гусак Л., Мартіросян Л. А. Виховання у Стародавній Греції: соціокультурний контекст. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 200 с.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СКАЛАТСЬКОГО ЗАМКУ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Смоляк Юлія Євгенівна
молодший науковий співробітник,
Національний заповідник «Замки Тернопілля», м. Скалат

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3673

Анотація: В статті зроблено спробу аналізу важливості популяризації пам'яток архітектури та культури Національного Заповідника «Замки Тернопілля» Скалатського замкового відділу. Запропоновано методи впливу на туристичну привабливість замку у м. Скалаті на основі міжнародного досвіду.

Ключові слова: Національний заповідник «Замки Тернопілля», Скалатський замок, пам'ятки історії, популяризація, реклама, туризм, світовий туризм.

Популяризація пам'яток історії та культури з використанням сучасних інформаційних технологій сприятиме формуванню і укріпленню національної самосвідомості та ідентичності. Встановлення зв'язку між минулим і сучасним є також потужним показником збагачення патріотичних цінностей. Культурна спадщина як одна із складових суспільного знання і масової інформації, доступної для населення є, своєю чергою, і важливою частиною туристичної інфраструктури.

У багатій історико-архітектурній спадщині України визначне місце належить пам'яткам оборонної архітектури – фортецям, замкам, оборонним монастирям, храмам, міським укріпленням. Наш край найбагатший, бо саме в Тернопільській області розташована третина всіх замків, що існують на території України. Така велика кількість замків обумовлена тим, що Тернопільщина здавна існує на перехресті великих торгових шляхів, та були розташовані на вершинах пагорбів, крутих скелястих місцевостях, оточені озерами, річками та болотами, оперезані високими валами і глибокими ровами, оборонні споруди слугували воєнними пунктами, придатними до кругової оборони і тривалої боротьби з ворогом. Різноманітні за розмірами і плануванням, вони гармоніювали з довкіллям.

Державний історико-архітектурний заповідник у місті Збаражі створений 8 лютого 1994 р. Базою заповідника став архітектурний комплекс Збаразького замку XVII ст., церква Преображення Господнього 1600 р., ансамбль споруд монастиря ордену отців Бернардинців, які є пам'ятками архітектури національного значення, ряд інших пам'яток міста та району.

У 1999 р. до складу Заповідника ввійшов Вишнівецький архітектурно-ландшафтний комплекс – пам'ятка архітектури національного значення XIV-XIX ст. У 2002 р. приєднано Скалатський замок XVII ст. у містечку Скалат, [1] а уже 15 січня 2005 р. враховуючи велике значення Державного історико-архітектурного заповідника в м. Збаражі Тернопільської області у справі збереження особливо цінних об'єктів історії, культури, архітектури, а також його роль у відродженні національно-культурних традицій, у січні 2005 р. Указом Президента України заповіднику надано статус національного закладу, і перейменовано на Національний заповідник «Замки Тернопілля».

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. до складу заповідника ввійшли: замок 1631 р. в м. Теребовля і замок XVI-XVII ст. в смт. Микулинці Теребовлянського району, замок XVII ст. в смт. Золотий Потік, замок 1600 р. в с. Підзамочок, замок XIV-XVIII ст. в с. Язловець Бучацького району, замок XVI-XVIII ст. в смт. Скала-Подільська і замок XVII ст. в с. Кривче Борщівського району. У 2010 році до складу заповідника увійшов замок XVII ст. в м. Чортків. Державний заповідник за час свого існування налагодив наукову, дослідницьку, виставкову та екскурсійні роботи. Також, працюють науково-методична та реставраційні ради, фондова і закупівельна комісії, реставраційна майстерня, діє наукова бібліотека, виходить газета «Вісник Історії Краю». Завдяки цьому та невпинним зусиллям, замки Тернопільщини отримали гідне «друге життя».

Для того, щоб пам'ятки історії та культури не були «мертвими», щоб вони «жили» потрібно їх вивчати, популяризувати і розвивати туристичну сферу. Тому потрібно іти "в ногу з часом" використовувати сучасні технології в популяризації пам'яток історії та культури та й загалом висвітлювати культурне життя певного регіону. Потрібно зберігати інтерес до пам'яток, вивчати їх та популяризувати серед громадян України та туристів Національного заповідника.

Враховуючи вагоме значення популяризації пам’яток історії та культури, можна відокремити актуальність у сфері формування й реалізації туристичної політики, зважаючи на інтереси регіональної та локальної економіки, створенням позитивного іміджу та бренду для організації та того чи іншого міста чи села.

Туризм, своєю чергою, слугує потужним рушієм для розвитку замків Тернопільщини.

Найбільш популярним напрямом по Тернопільській області є історико-культурний туризм, який має за основу використання пам’яток історії та культури з пізнавальною та виховною метою. Головним завданням історико-культурного туризму має бути ознайомлення з досягненнями культури, науки і техніки (музеї, галереї, культові споруди, архітектурні ансамблі тощо) та відвідини історичних місць і споруд.

Розвиток сучасної індустрії туризму має щільний зв’язок із збереженням культурної спадщини в кожній з країн. При цьому відслідковується взаємовплив процесів пожвавлення туристичного бізнесу та стану збереження пам’яток історії та культури. Для визначення ролі і місця історико-культурних зон в розвитку туристичного бізнесу можна звернутися до досвіду Національного форуму історичних міст Великої Британії, Канади, США.та інш.

У США та Канаді при розробці туристичних маршрутів визначаються найбільш цікаві об’єкти, які можуть мати туристичний сенс та використані як об’єкти екскурсійного призначення. Наприклад, у штаті Флорида – це археологічні місця та фольклорні музеї, у штаті Вірджинія – архітектурна спадщина періоду колонізації континенту, у штаті Джорджія – історичні місця, поля боїв, пов’язані з подіями й персоналіями Громадянської війни Півночі з Півднем, війни 1812 р. Канадські бізнес-плани, які розробляє Департамент оточуючого середовища, у більшості аналізують умови відпочинку туристів у рекреаційних зонах і загалом досліджують перспективи розвитку природних об’єктів. Але це не зменшує ваги завдань щодо використання пам’яток історикокультурного значення, які в більшості розташовані на територіях парків. Найбільш вагомий акцент у туризмі Канади відіграє етнографія народів, що заснували країну. Їм присвячені великі виставки у музеях, еко музеї, різні народні атракції, майстер класи. Таким чином,

використання культурної спадщини сприяє взаємообміну різноманітних культур [2, С. 22].

Відповідно до цього можна сказати, що інтеграція історичних пам’яток в структуру туризму проходить по декількох напрямах:

• використання об’єктів екскурсійного значення у розробці туристичних маршрутів;

• пристосування історико-культурних пам’яток в якості музеїв, культурних центрів, зон відпочинку;

• переобладнання історичних будинків у готелі з урахуванням сучасних вимог до благоустрою, або створення кемпінгів поблизу стародавніх маєтків;

• організація на базі історико-культурних об’єктів різноманітних перфоменсів, шоу-програм, фестивалів.

Потребує багато доопрацювань популяризація Скалатського замку XVII ст. у містечку Скалат, що входить у Національний Заповідник «Замки Тернопілля».

Скалатський замок – пам’ятка оборонної архітектури, баштових замків Поділля XVII ст. та відіграє значну роль у формуванні історично-культурного обличчя міста, а також у духовному, громадсько-політичному житті місцевого населення. Також, замок відіграє важливу роль не лише в розвитку самого міста, а й цілого регіону, Тернопільської області і всієї України. Пам’ятка оборонної архітектури міста любує очі і привертає увагу приїжджих людей, подорожуючих іноземців, які відвідують це прекрасне і мальовниче містечко. Він є найбільшою окрасою краю.

У багатій архітектурній спадщині України важливе місце посідають пам'ятки оборонного будівництва – фортеці та замки. Так і для населення міста Скалата важливе значення відіграє замок. Адже ця споруда – свідок багатої на події історії краю. Чимало бачила фортеця кровопролитних битв і тривалих облог, підступних інтриг і романтичних побачень. Утім, не всі свідчення про це збереглися до нашого часу у вигляді документально підтверджених фактів, щось вціліло лише в легендах, які дбайливо передавалися із вуст у вуста. Ці красиві перекази та кумедні бувальщини додають пам'ятці старовини привабливості. Однак головне, заради чого варто відвідати цю видатну пам'ятку, – майстерність, з якою її зведено, витонченість оздоблення та неповторність декорування.

А також дивовижна атмосфера минулих епох, що відчувається у давніх стінах замку. Залишилося не так багато місць, де можна буквально доторкнутися до минулого, оскільки більшість українських замків лежать у руїнах або занепадають.

На сьогодні пріоритетними напрямками досліджень туристичного потенціалу в Україні можна назвати:

• вивчення потенціалу культурної спадщини та шляхи вдосконалення управління культурними ресурсами для їх подальшого використання у туристичній галузі;

• визначення пріоритетів державної політики, конкретизація напрямів роботи неурядових фондів, громадських організацій з питань організації захисту пам'яток та їх пристосування для використання в сучасних умовах;

• вивчення й аналіз історико-культурних об'єктів як можливого фактора створення туристичних кластерів у депресивних регіонах;

• опанування зарубіжного й міжнародного досвіду зі створення умов збереження культурної спадщини різноманітного етнічного походження;

• визначення методів збереження та оптимізація менеджменту в сфері управління ресурсами культурної спадщини з подальшим включенням їх як в регіональні програми розвитку, так і в загальноукраїнські проекти, зокрема при розробці програм з розвитку туристичної галузі;

• проведення аналізу загроз і проблем, які виникають у сегменті збереження культурного надбання на сучасному етапі;

• проведення досліджень з вивчення стратегій та нових підходів, які вироблені зарубіжними фахівцями та міжнародними експертами в справі організації захисту та збереження культурно-історичних ресурсів при плануванні туристичних маршрутів.

На сучасному етапі, завдяки діяльності громадських об'єднань, організацій в сфері туризму, професійних асоціацій гідів та екскурсоводів, відроджується тенденція до зацікавлення внутрішнім туризмом, особливо історикокультурним, тільки вже на принципово новій концептуальній основі, з метою відкрити відвідувачам ще невідомий для багатьох світ історії та культури України [2, С. 25-26].

Тому, для популяризації Скалатського замку, насамперед потрібно сформувати туристичну привабливість, створити імідж для твердині та бренд міста, залучати максимально місцеве управління до розвитку, створити якісну рекламу з цільовою аудиторією.

Для того, щоб реклама пам’ятки історії м. Скалата була конструктивною та ефективною, потрібно: вибрати об’єкти, інформація про які буде розміщена на сайті; вибрати місця, де будуть розміщуватись ці дані на сайті (розділ сайта, банери, галерея тощо); розрахувати бюджет інформаційної кампанії; залучити партнерські сайти до рекламної кампанії; розмістити саму рекламу (статті, оголошення, фотографії, відео тощо) [3].

Використання офіційних сайтів дає змогу на кращому рівні задовольнити інформаційні потреби громадян для пошуку необхідної інформації в Інтернеті, як правило, звертаються до туристичних сайтів для того, щоб отримати інформацію про локацію туристичного об’єкта, його опис, ціну вхідного квитка тощо. Відповідно на сьогоднішній час, для Скалатського замку реклама та ведення сторінок у соціальних мережах дає свій результат.

Тому Скалатський замок завжди радий своїм гостям, далеким і близьким. Хто хоч раз побуває тут обов'язково, знову приїде до древнього міста, щоб біля вечірньої ватри у стінах старої фортеці у подумках поринути у сиву давнину цього краю.

Відбудова фортифікацій, розміщення в них експозиції, яка відтворюватиме картини минувщини й оголошення цих фортифікацій скансенами – музеями під відкритим небом – пріоритетний шлях туристичного відродження більшої частини українських замків і фортець. А пожвавленню туристичного інтересу до них сприяє якісне інформаційно-рекламне просування та проведення різнобічних історико-театралізованих фестивалів, змагань і анімаційних шоу.

Отож, шлях відродження замків Тернопільщини є пріоритетнішим, оскільки суттєво підвищить його екскурсійно-пізнавальну вагу й збереже пам'ятку відкритою для масових туристичних потоків.

Список використаних джерел:

1. Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. *Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.)* / Редкол.: О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, І. К. Патриляк, О. П. Гончаров, Н. В. Терес. – К.: «Фоліант», 2019. – 331 с.
2. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л. Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с
3. https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jan/7734/16.pdf
4. Прибєга Л. Замки та фортеці: Альбом / Вступ. ст., комент. та упорядкув. / Л. Прибєга. – К.: Мистецтво, 2007. – 352 с.
5. Скалат: історичний нарис. / Видання Національного заповідника «Замки Тернопілля». – 2010.
6. Смоляк Ю. Популяризація культурної спадщини Національного заповідника "Замки Тернопілля" а прикладі замку XVII ст. міста Скалат *Матеріали наукових конференцій проведені Національним заповідником "Замки Тернопілля"* Наукові записки 11\2021Збараж 2021. С. 470-473.
7. https://core.ac.uk/reader/84006300

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Волковецький Данило Степанович
НЕОБХІДНІСТЬ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЯК СКЛАДОВОЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА…….3

Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право

Голодник Юрій Андрійович
ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ…….7

Калініченко Олександр Федосійович
АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ПІЗНАННЯ, ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ’ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА…….10

Юморанов Денис Ігорович
СИМБІОЗ ІМПЕРАТИВНОГО І ДИСПОЗИТИВНОГО МЕТОДІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ГАЗОПОСТАЧАННЯ.……15

Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право. Комерційне право. Житлове право. Зобов’язальне право. Міжнародне приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення

Бедрій Мар’ян Миронович
ЗВИЧАЙ У ПРОЕКТАХ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ХХІ СТ.…….19

Пацурківський Петро Петрович
ПРИРОДА СВОБОДИ ОСОБИ В ПРИВАТНОМУ ПРАВІ (ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ)…….23

Писарєва Елла Анатоліївна
ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ…….27

Трачук Лев Едуардович
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ…….31

Чубоха Надія Федорівна
ДО ПИТАННЯ РОЗСУДУ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ…….33

Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право. Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура

Жук Ілона Василівна
ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ГЕНОЦИДУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ…….36

Пристая Михайло Михайлович
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ’Я…….38

Господарське право. Господарське процесуальне право. Екологічне право. Земельне право. Аграрне право. Фінансове право. Банківське право

Кушнір Ярослав Вікторович
ОСОБЛИВОСТІ ОДЕРЖАННЯ ДОЗВОЛУ НА РОЗМІЩЕННЯ ТИМЧАСОВОЇ СПОРУДИ МОДУЛЬНОГО ТИПУ ДЛЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ…….42

Сабадаш Наталія Олександрівна
ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНЕЗИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ.……46

Право інтелектуальної власності та його захист. Інформаційне право. Інформаційні технології

Калюжна Світлана Вікторівна
ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО СУТТЄВИЙ
ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОМС
УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ……57

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Бордюк Христина Михайлівна
ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «АВТОНОМІЯ ПРАВОВОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ».…….59

Лісогорова Катерина Миколаївна
ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН
У ФРАНЦІЇ (XIX СТ.).…….62

Шумський Ігор Костянтинович
РОЛЬ ВЕСТФАЛЬСЬКОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОГО
ПРАВА: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ……65

Історія становлення української державності

Гребельник Олександр Петрович, Косяк Олександр Вячеславович
СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ
ПІД ЧАС НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ…….68

Кузнець Тетяна Володимирівна
ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ В ПОВІТОВОМУ МІСТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГУБЕРНСЬКОЇ ПРЕСИ.……..…….76

Історія країн світу та міжнародні відносини

Карабін Олександр Юрійович
ЗМІНА СТАНОВИЩА ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ З СТАРОДАВНІХ ЧАСІВ ДО СЕРЕДИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ…….82

Коваленко Ольга Олександрівна
МЕНТАЛІТЕТ СТАРОДАВНІХ ГРЕКІВ: ПСИХОЛОГО-КУЛЬТУРУЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ…….…….87

Смоляк Юлія Євгенівна
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СКАЛАТСЬКОГО ЗАМКУ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ……91

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»
Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 19.10.2023
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net